

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 7 APRIL 1965 - No. 2485

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERZEKERINGEN N.V.**



A^o 1807

**.... meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering**

HOOPDKANTOOR
Herengracht 475, Tel. (020) 22 13 22, AMSTERDAM C.
HEAD OFFICE FOR CANADA
Holland Life Building
1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

34.2

Bij de Stichting Centraal Orgaan ter bevordering van de bouw van Middenstandsbedrijfspanden (C.O.M.) — een algemene adviesinstantie op het gebied van de bedrijfspandenprojectie in stedenbouwkundige plannen — kunnen wegens uitbreiding van de werkzaamheden worden geplaatst

TWEE WETENSCHAPPELIJKE MEDEWERKERS

voor het contact met de gemeentelijke beleidsorganen en diensten en het daaruit resulterende onderzoek. Voorkeur wordt verleend aan academisch gevormden, die op enige ervaring op het omschreven werkt terrein kunnen wijzen en een levendige belangstelling voor distributievraagstukken hebben.

Salaris in overeenstemming met de zelfstandigheid van de functie en voorts naar opleiding en ervaring; gunstige pensioenregeling.

Brieven met uitvoerige bijzonderheden (levensloop, diploma's, ervaring, leeftijd, huidige salaris, referenties) worden gaarne ontvangen door de Directeur van het C.O.M., Jozef Israëlsplein 35 te 's-Gravenhage.

De Groot/Nederlandse Belastingwetten: uw fiscale ruggesteun

Weet nauwkeurig hoe (fiscaal) uw kaarten liggen,

weet dat u aan een paar banden (pasklaar voor tas, bureau en boekenkast) voldoende hebt om **altijd, overal en zo vaak u wilt** voldoende geïnformeerd te zijn,

weet dat inleidingen, indeling, paginering, formaat en mechaniek in deze (losbladige) uitgave nog doelmatiger zijn gemaakt,

en realiseer u dan dat een briefkaartje of een telefoontje (met vermelding van bestelnummer E 329) voldoende is om Nederlandse Belastingwetten ook tot uw fiscale ruggesteun te maken.

Nederlandse Belastingwetten, (bestelnr. E 329), thans 2 banden, f. 52,50, aanvullingen en wijzigingen tegen geldende paginaprijs. Desgewenst zenden we u de uitgave vrijblijvend ter inzage.

N. SAMSOM NV ALPHEN AAN DEN RIJN
TEL. (01720) 26 01

Ook verkrijgbaar via de boekhandel

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010) 23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.3^e.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Wordt de dollar weer schaars?

„Over the pas twenty years, the United States has done much to help rescue and rehabilitate other currencies. If some nations feel that they are now overloaded with dollars, the only effective answer is to take them at their word and cut the growth in supplies of dollars abroad.”

Deze grimmige woorden in een publikatie van de „First National City Bank” te New York lijken typerend voor de Amerikaanse vastberadenheid om de Europeanen van de last van hun dollarovervloed, waarop De Gaulle de generale aandacht vestigde, af te helpen. Tot voor kort waren de Europeanen niet zo geïmponeerd door de Amerikaanse maatregelen, die in belangrijke mate uitgaan van een vrijwillige samenwerking met het bedrijfsleven en bovendien — ondanks Europese aandrang — geen verhoging van de rentevoet omvatten.

In een nogal traag tempo begint evenwel in het Europese bewustzijn het vermoeden op te komen dat het effect van de Amerikaanse reactie is onderschat. Het vrij omvangrijke pakket van maatregelen omvat o.m. een verlenging van de bekende rente-egalisatiebelasting op transacties, waarbij Amerikanen aan niet-ingezetenen leningen verstrekken of van hen effecten kopen ¹⁾. Deze belasting zal nu als regel ook gelden voor analoge bankleningen met een looptijd van een jaar of langer. De vrijwillige medewerking van het bedrijfsleven is gevraagd voor o.m. een beperking van de stijging van bankkredieten tot 5 pCt. boven het niveau van 1964.

Wat de veelbesproken directe Amerikaanse investeringen in het buitenland betreft, zullen ruim 600 Amerikaanse ondernemingen regelmatig aan de overheid rapporteren in welke mate hun particuliere betalingsbalans in 1965 zal worden verbeterd, waarbij een streefpercentage van 15 à 20 is genoemd. De indruk bestaat dat dit „voluntary program” reeds een gunstige start heeft.

De wens van het monetaire comité van de E.E.G. dat „de bestrijding van het tekort op de Amerikaanse betalingsbalans (derhalve) moet worden gezocht in de *kapitaalsfeer*” lijkt hiermede wel in vervulling te gaan. De Amerikaanse betalingsbalanstekorten (in 1964 ca. \$ 3 mrd.) gaan dan ook merkwaardigerwijze gepaard met grote overschotten op de lopende rekening (ca. 7 mrd. in 1964). Zoals bekend ergeren vele Europeanen zich vooral aan de directe Amerikaanse investeringen in Europa, die door de Europese welwillendheid van het aanhouden van dollarbetalingen als externe saldi mogelijk zouden zijn. De Amerikanen wijzen er echter niet ten onrechte op dat het overschot op de lopende rekening in belangrijke mate voortvloeit uit die investeringen.

Waarneembare gevolgen van de Amerikaanse maatregelen zijn de gestegen rentevoet op de Eurodollarmarkt en de verschijning van vele obligatie-emissies, waarmede

¹⁾ Op de inhoud, en andere aspecten, van dit pakket zal Dr. M. P. Gans in een volgend nummer uitvoeriger ingaan.

kapitaalvragers anticiperen op een verkrapping van het kapitaal aanbod in de westerse wereld, excl. de Verenigde Staten. Een evenwichtsherstel van de Amerikaanse betalingsbalans — schatkistbewaarder Dillon voorspelde reeds een dramatische omslag met een beëindiging van de goudverliezen in de tweede helft van dit jaar — kan onaangename gevolgen hebben ²⁾, hetgeen een nieuwe stimulans moet zijn voor een reconstructie van het huidige monetaire bestel, i.c. de goudwisselstandaard.

Immers, een zwakke plek van de goudwisselstandaard, zoals deze thans functioneert, is — door de onvoldoende goudvoorziening — de grote afhankelijkheid van de internationale liquiditeitsvoorziening van de toevallige betalingsbalanstekorten van de sleutelvalutalanden, i.c. van de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Een nadeel is ook dat deze tekorten geen verband houden met de objectieve behoefte aan monetaire reserves in het internationale handelsverkeer. De vrij omvangrijke Amerikaanse betalingsbalanstekorten (sinds 1958 gemiddeld ruim \$ 3 mrd. p.j.) hebben dan ook *mede* — de Europeanen dienen te beseffen dat de binnenlandse inflatoire oorzaken een nog grotere rol speelden — geleid tot de mondiale inflatie van de laatste jaren. Een gevaarlijk aspect van de mondiale liquiditeitsvoorziening door betalingsbalanstekorten is dat een corresponderende daling van de gouddekking tot een *vertrouwenscrisis* kan leiden.

De Verenigde Staten kondde de daling van hun goudvoorraad beperken door een beroep op de internationale solidariteit met allerlei technieken en middelen zoals vervroegde terugbetalingen, swapfaciliteiten en „Roosa bonds”. Toch daalde hun goudvoorraad van \$ 22 mrd. in 1953 tot ruim \$ 15 mrd. in 1964, en daarmee vrijwel tot het bedrag der door het buitenland direct opeisbare vorderingen. In een instructief „college” in het parlement ³⁾ deelde Minister Witteveen mede dat in de werkgroep Ossola van de „club van Tien” er overeenstemming over bestaat dat de dollar daarmee is gekomen aan een „natuurlijke” grens van de relatie tussen saldi, die men al aanhoudt en de dekking, die daar tegenover staat.

Het hiermede samenhangende gevaar van een vertrouwenscrisis werd aanmerkelijk vergroot door de gerucht makende aanval van De Gaulle op de dollar en de goudwisselstandaard, en de Franse conversie van dollars in goud. Dit jaar beliepen de Amerikaanse goudverliezen medio maart reeds \$ 825 mln. (1964: \$ 125 mln.), w.v. \$ 485 door Franse acties. Hieruit blijkt dat ook van andere zijde — Dillon neemde ter zake Nederland en België — tot conversie werd overgegaan, zij het zonder de luidruchtige Franse pathos.

²⁾ Op een recente persconferentie voorzag Dillon een spoedige *dollarschaarste* in W.-Europa.

³⁾ Handelingen, 9 februari 1965, blz. 1096/1097.

(vervolg op blz. 316)

INHOUD

	Blz.		Blz.
Wordt de dollar weer schaars?.....	315	Europa-bladwijzer no. 31.....	327
Werknemers-commissaris in Duitsland en Nederland, door Prof. Mr. P. Sanders.....	316	Notitie:	
De zwakte van het internationale geldsysteem, door Drs. C. J. Brakel.....	320	Stichtingen, door Drs. R. Iwema.....	326
De fabrikanten van computers en perifere apparatuur, door H. Reinoud.....	324	Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman.....	329
		Mededelingen voor economen.....	330

Werknemers-commissaris in Duitsland en Nederland

De wettelijke situatie in Duitsland.

De situatie in Duitsland is ingewikkelder dan men wellicht denkt. Er zijn twee wetten op grond waarvan de werknemers-commissaris zijn intree deed. Van algemene gelding is het *Betriebsverfassungsgesetz van 11 oktober 1952*. Deze wet regelt om te beginnen de verkiezing, werkwijze en bevoegdheid van de Betriebsrat. Zij is dus allereerst te vergelijken met onze Wet op de Ondernemingsraden. Eerst aan het eind van die wet, in de artikelen 76 en 77, komt de werknemers-commissaris aan de orde. Volgens deze artikelen moet in elke n.v. de raad van commissarissen voor één derde bestaan uit vertegenwoordigers der werknemers. Slechts familie n.v.'s, die aan één enkele persoon of één enkele familie toebehoren, zijn uitgezonderd voor zover zij geen 500 werknemers hebben. Niet alleen de Aktiengesellschaft (n.v.) maar ook de Gesellschaft mit beschränkter Haftung (een in Nederland niet bekende vorm, maar te vergelijken met onze besloten n.v.) kent de werknemers-commissaris. Diezelfde wet, het Betriebsverfassungsgesetz dus, zegt in art. 77 dat G.m.b.H.'s indien zij meer dan 500 werknemers hebben, een raad van commissarissen moeten creëren, waarvoor hetzelfde geldt als bij de Aktiengesellschaft, dus ook één derde werknemers-commissarissen.

De verkiezing van de werknemers-commissaris geschiedt door rechtstreekse en geheime verkiezingen waaraan alle werknemers die de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt mogen deelnemen. Valt er maar één werknemers-commissaris te kiezen, omdat de Aufsichtsrat niet meer dan drie leden heeft, dan moet hij in één der bedrijven der onderneming als werknemer zijn aangesteld. Vallen er twee of meer werknemers-commissa-

(vervolg van blz. 315)

De Franse actie zou een sneeuwbal effect kunnen hebben met een massale run op de Amerikaanse goudvoorraad en catastrofale gevolgen à la die van 1931. Dit dreigende gevaar maakte de opheffing van het Amerikaanse deficit — waarover in het „Economic Report of the President” van januari jl. nog vrij rustig werd geschreven — tot een zeer urgente zaak, hetgeen leidde tot de vermelde ingrijpende maatregelen. Nu de Europeanen de betekenis hiervan steeds meer beseffen lijkt het gevaar van een vertrouwenscrisis — althans wat de dollar betreft — niet zo groot meer.

Na een Amerikaans evenwichtsherstel en een — heel wat moeilijker — sanering van het pond, zal het accent niet meer liggen op de labiele *kwantiteit* wegens onvoldoende dekking en vertrouwen, doch wederom op die van een inadequate *kwantiteit* van de internationale liquiditeiten. Dit aspect heeft niet alleen de aandacht gehad van de academische experts zoals Triffin, Bernstein, Stamp e.v.a., die een heterogeen pakket van hervormingsvoorstellen produceerden, doch ook van de officiële monetaire autoriteiten. Vorig jaar verschenen studies van het I.M.F. en van de „club van Tien”, waarvan de „werkgroep Ossola” zich o.m. bezig houdt met een onderzoek naar de wenselijkheid van een nieuwe vorm van internationale liquiditeit naast die van dollar en pond. Verschillend zijn vooral de Franse „regionale” visie (schepping van een nieuwe reserve-eenheid door een beperkt aantal landen) en de Amerikaanse visie (uitbouw van kredietfaciliteiten binnen een universeler kader, zoals dat van het I.M.F.). De, vermoedelijk nabije dollarschaarste — aldus Dillon — zal de aanvaarding van de Amerikaanse visie door West-Europa vergemakkelijken.

M. H.

rissen te kiezen (het aantal leden der A.R. moet steeds door drie deelbaar zijn en loopt volgens het Aktiengesetz van 3 tot 15 leden; in de praktijk zijn het meest 6 leden) dan moeten er minstens twee uit de bedrijven der onderneming afkomstig zijn en daarvan weer minstens één „Arbeiter” en één „Angestellter”. Wij zouden dat kunnen vertalen met minstens één arbeider en één beampte. Bestaat meer dan de helft van de werknemers uit vrouwen, dan moet minstens één van haar in de A.R. komen. Dat staat allemaal in de wet te lezen. Ook hoe de verkiezingen verlopen, waarbij kandidaten (niet meer dan twee voor elke plaats) gesteld kunnen worden zowel door de Betriebsrat als door de werknemers zelve, zij het dat deze laatste voorstellen door minstens één tiende of minstens 100 der kiesgerechtigde werknemers gedaan moeten worden.

Ik stel dit Betriebsverfassungsgesetz op de voorgrond, omdat het merkwaardig genoeg veel minder aandacht heeft gekregen dan het „Mitbestimmungsgesetz” van 21 mei 1951 dat alleen geldt voor de mijnbouw en de ijzer- en staalindustrie. Dit „Mitbestimmungsgesetz” werkt dus slechts op een beperkt gebied, terwijl het Betriebsverfassungsgesetz geheel algemeen geldt. Het anderhalf jaar oudere „Mitbestimmungsgesetz” gaat echter veel verder dan zijn jongere broertje. De Raad van Commissarissen moet hier voor de helft uit vertegenwoordigers der werknemers bestaan en bovendien introduceert deze wet een nieuwe figuur in de directie: de arbeids-directeur (Arbeitsdirektor).

Dit „Mitbestimmungsgesetz” gaat uit van een Aufsichtsrat van 11 leden, die als het nominale kapitaal meer dan D.M. 20 mln. bedraagt tot 15 en bij meer dan D.M. 50 mln. tot 21 leden kan worden uitgebreid. Hoe is nu de zetelverdeling bij een Raad van Commissarissen met 11 leden? Ruw gezegd: 5 vertegenwoordigers van de aandeelhouders, 5 van de werknemers en 1 neutrale voorzitter. De aandeelhouders-commissarissen worden door de algemene vergadering van aandeelhouders gekozen. Bij de werknemers-vertegenwoordigers ligt het ingewikkelder: twee moeten uit het bedrijf zelf komen (en dan weer één daarvan arbeider en één beampte); twee worden voorgesteld door de toporganisaties der werknemers na voorafgaand overleg met de in het bedrijf vertegenwoordigde vakbonden en de ondernemingsraad; de vijfde is een zgn. „weiteres Mitglied” (overig lid), een meer zelfstandige figuur, die ook bij de 5 aandeelhouders-vertegenwoordigers als vijfde lid is voorgeschreven, maar die ik nu maar terzijde laat. Het is zonder dat al gecompliceerd genoeg. Op papier althans, want in de praktijk ondervindt men met deze wettelijke regeling, voor zover mij bekend, geen onoverkomelijke moeilijkheden. De voorzitter wordt gekozen door de algemene vergadering op voorstel van de 10. Voor dit voorstel moeten zowel van aandeelhouders- als van werknemerszijde minstens 3 stemmen zijn uitgebracht. In de praktijk wordt deze voordracht met algemene stemmen opgemaakt. Natuurlijk geeft de wet een uitvoerige regeling voor het geval geen voordracht voor de „elfde man” tot stand komt of de voorgedragen persoon niet wordt gekozen, maar ook dat kunnen wij voor het goed begrip van het geheel onbesproken laten.

Veel belangrijker is de nieuwe figuur, die het Mitbestimmungsgesetz 1951 introduceerde: de Arbeitsdirektor. Hij is een volkomen gelijkwaardig lid der directie. De wet volstaat ermee dit met zoveel woorden te bepa-

len, benevens dat hij niet tegen de stemmen van de meerderheid der werknemers-commissarissen kan worden benoemd. Directeuren worden immers in Duitsland door commissarissen en niet door de algemene vergadering benoemd. Hetzelfde geldt voor het ontslag van de Arbeidsdirecteur. Ook daartoe kan het commissariaat met meerderheid van stemmen alleen maar besluiten indien de meerderheid van de werknemers-commissarissen daarmee instemt. Uit de praktijk ken ik een geval, dat dit inderdaad gebeurde.

Ziedaar in vogelvlucht de wettelijke situatie op het stuk van medezeggenschap in commissariaat en directie (voor zover het de mijnbouw en de ijzer- en staalindustrie betreft) bij onze Oosterburen. Daarbij moet men ook rekening houden met de veel verdergaande bevoegdheden welke in Duitsland de raad van commissarissen heeft, vergeleken met de situatie in ons land. Normaliter is het de raad van commissarissen die de balans en de winst- en verliesrekening vaststelt en niet de algemene vergadering. Ook de benoeming van directeuren is een zaak van commissarissen. Deze uitgebreide bevoegdheid van de raad van commissarissen maakt het mee-doen van werknemers-commissarissen voor één derde in alle commissarissen (van N.V.'s en G.m.b.H.'s met 500 werknemers — zie boven) en zelfs voor de helft in de mijnbouw- en staal- en ijzerindustrieondernemingen tot een nog belangrijker zaak.

De mede-zeggenschap in de praktijk.

Hoe werkt deze Mitbestimmung nu in de praktijk? Een dergelijke vraag is gemakkelijker gesteld dan beantwoord. Persoonlijk heb ik slechts ervaring met de meest volkomen vorm van Mitbestimmung, de Mitbestimmung volgens het Mitbestimmungsgesetz 1951 in de mijnbouw en de ijzer- en staalindustrie. Is dit reeds uit dien hoofde een beperkte ervaring, nóg beperkter is zij doordat ik mijn ervaring slechts kan putten uit één commissariaat (van aandeelhouderszijde) in één bepaald staalbedrijf. Nu is het echter zo, dat in Duitsland een macht van literatuur bestaat over en groot-scheepse onderzoeken zijn ingesteld naar de werking van de Mitbestimmung. Daarbij wordt het terrein van onderzoek meestal ruimer genomen dan alleen een onderzoek naar de betekenis van de werknemers-commissaris en de Arbeidsdirecteur. De rol van de Betriebsräte (ondernemingsraden) en de ingevolge het Betriebsverfassungsgesetz 1952 in te stellen „Wirtschaftsausschuss” wordt daarbij gewoonlijk mede in het onderzoek betrokken¹⁾.

Een ding komt daarbij wel duidelijk naar voren en dekt zich ook met mijn persoonlijke ervaring: men oordeelt in het algemeen positief over de meest ver-gaande vorm van Mitbestimmung, die waarbij het commissariaat paritair is samengesteld uit vertegenwoor-

¹⁾ In het bijzonder kan ik aanraden kennis te nemen van de onderzoeken door de Hans Böckler Gesellschaft (uitgeefster J. C. B. Mohr, Tübingen). Het eerste deel verscheen in 1962 onder de titel „Zwischenbilanz der Mitbestimmung”. Dit deel gaat uitsluitend over de werking der Mitbestimmung in de kolen- en staalindustrie, dus onder het Mitbestimmungsgesetz van 1951. Vooral interessant is de bijdrage van Dr. Otto Blume „Zehn Jahre Mitbestimmung”, blz. 55-291 van dit boek.

Het tweede deel verscheen in 1964 en betreft het Betriebsverfassungsgesetz 1952. Achtereenvolgens worden besproken de werking van de Betriebsrat, de Wirtschaftsausschuss en — wat ons in verband met ons onderwerp in het bijzonder interesseert — de werking in de praktijk van de één derde vertegenwoordiging van de werknemers in de Aufsichtsrat. De titel van dit tweede deel luidt: „Normen und Wirklichkeit einer Betriebsverfassung”. Ook dit onderzoek stond onder leiding van Dr. Otto Blume.

digers van de werknemers en de aandeelhouders (onder voorzitterschap van de neutrale man) en waarbij ook een Arbeidsdirecteur optreedt. Bij de grote ondernemingen in de kolen- en staalindustrie dus. De Arbeidsdirecteur, wiens taak een bij uitstek delicate is, bekleedt daarbij een sleutelpositie. Hij maakt deel uit van de directie, op voet van gelijkheid met zijn collega's die in eerste instantie meer op het commerciële, technische of financiële vlak werkzaam zijn, zoals hij op het sociale, (lonen, arbeidsvoorwaarden, woningbouw, pensioenen etc.). Als deel van het directieteam is hij echter bij het gehele directiebeleid betrokken en dat reeds in het stadium der planning. De sociale aspecten, welke uiteraard in eerste instantie voor rekening van de arbeidsdirecteur komen, krijgen zodoende reeds in een vroeg stadium de volle aandacht bij alle belangrijke beleidsbeslissingen (zoals uitbreiding, inkrimping, verandering van produktiemethoden, automatisering, fusie en overname van bedrijven). Dit tijds-element beschouw ik als een belangrijk winstpunt bij het functioneren van de arbeidsdirecteur.

In de raad van commissarissen dezer bedrijven is in het algemeen geen sprake van een strijd tussen de vertegenwoordigers van kapitaal en arbeid. De meeste beslissingen in de raad van commissarissen worden in de praktijk met algemene stemmen genomen. Dit betekent niet dat de werknemers-commissarissen hun mond niet open doen of zich laten inkapselen. Het betekent wel, dat de voorstellen grondig zijn voorbereid en dat daaraan een uitvoerig overleg zowel in de directie als in de verschillende „Ausschüsse” (commissies) van de raad, waarin ook de werknemers-commissarissen vertegenwoordigd zijn, is vooraf gegaan. Het gaat daarbij om de ervaringen nu en niet om die in de beginperiode toen de wet juist was ingevoerd. Als elke nieuwe constructie, zo heeft ook deze een periode van inwerken nodig gehad. Wanneer ik dan ook op de literatuur en de onderzoeken wees, die mijn uiterst beperkte persoonlijke ervaringen bevestigen, dan heb ik het oog op wat sinds 1960 hierover werd gepubliceerd. Dit vormt op zichzelf reeds een overvloed aan materiaal²⁾ waaraan, naar mijn oordeel, in Nederland maar heel weinig aandacht is gegeven³⁾. Als kritische noot zou ik hierbij willen opmerken, dat in het algemeen de bijdragen van de werknemers-commissarissen die niet uit het bedrijf zelf afkomstig zijn, groter moeten worden geacht dan van hen die wél tot het bedrijf zelf behoren, al moet men de betekenis van een afgevaardigde uit de Betriebsrat in het commissariaat ook weer niet onderschatten.

Men kan de figuur van de Arbeidsdirecteur, van de werknemers-commissarissen en van de Betriebsrat in de grote ondernemingen van kolen en staal, waar de Mitbestimmung in volle omvang functioneert, wel geïsoleerd

²⁾ Ik moge verder verwijzen naar:

— Kunze-Christman: Wirtschaftliche Mitbestimmung im Meinungsstreit, twee delen, 1964, Bund-Verlag, Köln.

— Rechtsgrundlagen der wirtschaftlichen Mitbestimmung, 1963, eerste publikatie in de serie „Aus Recht und Praxis der Mitbestimmung”, uitgaande van het Wirtschaftswissenschaftliches Institut der Gewerkschaften G.m.b.H. (W.W.I.), zelfde uitgeefster.

— Dahrendorf: Das Mitbestimmungsproblem in der deutschen Sozialforschung, Studien und Berichte aus dem Soziologischen Seminar der Universität, Tübingen, Studie I, Tübingen 1963.

— Voigt-Weddigen: Zur Theorie und Praxis der Mitbestimmung, eerste deel der „Schriften des Vereins für Sozialpolitik”, Berlin 1962.

³⁾ Uitzonderingen zijn de artikelen van Mr. Dr. A. A. v. Rhijn (in „E.-S.B.” van 31 maart jl.) en van Prof. Mr. P. Borst (in „Sociaal Maandblad van 5 december 1964).

**elk aandeel
'Vereenigd
Bezit van
1894' vormt
in feite een
complete
aandelen-
portefeuille**

Dit is mogelijk, omdat 'Vereenigd Bezit' een beleggingsmaatschappij is, die de gezamenlijke inbreng van haar aandeelhouders belegt in ruim 200 zorgvuldig geselecteerde fondsen. Zodoende wordt een belang verkregen bij tal van bedrijfstakken in binnen- en buitenland. - Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verschaft U een aantrekkelijk rendement met beperking van risico.

Alle banken en commissio-
nairs kunnen U inlichten.

N.V.
**VEREENIGD
BEZIT
VAN 1894**
BELEGGINGSMAATSCHAPPIJ
Westersingel 84, Rotterdam



*De voordelen van aandelenbezit
met beperking van risico*

(I. M.)

bespreken, maar ten slotte dient men deze Mitbestimmungsconstructie als één geheel te zien. Er bestaat een samenspel tussen Arbeitsdirektor-werknemers-commissarissen-Betriebsrat. Met elkaar kunnen zij ervoor zorgen, dat de sociale aspecten van het begin af bij belangrijke beslissingen waarvoor de onderneming komt te staan behoorlijk tot hun recht komen. Anderzijds kan de factor arbeid bij het stellen van sociale eisen beter rekening houden met de grenzen van het economisch mogelijke. Door de Mitbestimmungsconstructie is de factor arbeid in de onderneming volledig tot „insider” geworden.

De Arbeitsdirektor neemt daarbij de sleutelpositie in. Zijn positie is een uiterst delicate en in theorie zou men die zelfs als een vrij onmogelijke kunnen beschouwen. Enerzijds heeft hij immers het vertrouwen nodig van de werknemers en van de Betriebsrat, evenals trouwens van de vakbonden met wie hij onderhandelt en uit wier kringen hij vaak zal zijn voortgekomen. Anderzijds behoeft hij eveneens het vertrouwen van de directie, van welke hij als volkomen gelijkwaardig mede-lid deel uitmaakt. In de praktijk valt dit, naar mijn indruk, hard mee. De Arbeitsdirektor is geen gespleten figuur, maar een persoon van hoog kaliber met een grote mate van zelfstandig inzicht. Zij vallen ook niet naar de een of andere zijde om. Kortom, die theoretische bezwaren worden door de praktijk, naar het mij wil voorkomen, wel weerlegd.

Inderdaad kan de Arbeitsdirektor tegenover de vakbonden komen te staan. Wij zagen dit juist dezer dagen weer aan de Ruhr gebeuren, waar de Arbeitsdirektoren, volledig op de hoogte als zij zijn van wat de onderneming dragen kan, hun bezorgdheid tot uitdrukking brachten over de hoge looneisen die de vakbonden stelden. Dit betekent echter niet dat de vakbonden tegen de figuur van de Arbeitsdirektor zouden zijn. Het tegendeel is het geval; zij zouden hem liefst in elke onderneming van enig belang en niet alleen bij kolen en staal willen zien. Het betekent alleen, dat de strijd over met name de hoogte van de lonen, wordt uitgevochten met reële cijfers over wat dit voor een concrete onderneming betekent. Ook de factor arbeid is immers bij de onderneming insider geworden en niemand, ook de vakbonden niet, hebben er belang bij de kip met de gouden eieren te slachten. Het resultaat van een dergelijke krachtproef krijgt op die manier de kans een fair resultaat te worden, waarbij wederzijds gestreefd kan worden naar „maat houden”, een slagwoord waarvan men zich in Duitsland gaarne bedient. Ik beweer hierbij niet, dat ditzelfde niet ook op andere wijze kan worden bereikt. Ik stel alleen, dat het Mitbestimmingsstelsel zoals dit in Duitsland na de tweede wereldoorlog bij de grote kolen- en staalondernemingen is ingevoerd, niet onbevredigend werkt als wij zien, wat voor resultaten dit èn voor de factor arbeid èn voor de ondernemingen sedertdien hebben opgeleverd.

Dezelfde argumenten die — extreme opvattingen ter linker- en rechter zijde daargelaten — tot een vrij positieve waardering van de Mitbestimmung krachtens Mitbestimmungsgesetz 1951 leiden, brengen, vrijwel even algemeen, een nogal negatieve waardering van de algemene Mitbestimmung krachtens het Betriebsverfassungsgesetz 1952 met zich mee. Hierbij baseer ik mij geheel op literatuur en recente onderzoekingen. De één derde vertegenwoordiging in de raad van commissarissen, zonder een corresponderende Arbeitsdirektor, heeft naar wij hieruit leren (nog?) niet veel te beteken. Men houdt de raad van commissarissen klein, waardoor er één hoogstens twee werknemers-commissarissen in de raad zijn opgenomen. En dat zijn dan, alleen figuren

uit het bedrijf zelf, terwijl bij kolen en staal juist de vertegenwoordigers der vakbonden (economische experts) zulk een belangrijke rol spelen. In de raad van commissarissen vormen de werknemers-commissarissen een minderheid. Nergens zijn zij — zoals wél bij kolen en staal waar de fifty-fifty-verhouding bestaat — in het presidium vertegenwoordigd. Van echt samenwerken is nog maar sporadisch sprake. Uit de onderzoeken komt dan ook naar voren, dat vele werknemers-commissarissen hun werk in de Betriebsrat belangrijker vinden dan dat in de Aufsichtsrat. Zij zien hun vertegenwoordiging in deze laatste meer als een nuttige informatiebron ten behoeve van hun werkzaamheden in de ondernemingsraad, maar ook aan die informatie schijnt in sommige gevallen nog wel het nodige te ontbreken. Begrijpelijk is dan ook, dat men in Duitsland steeds luider stemmen hoort, die ervoor pleiten de constructie welke wij bij kolen en staal aantreffen tot de algemene te maken, dus paritaire samenstelling en een Arbeitsdirector over de gehele lijn en niet slechts bij kolen en staal.

De Duitse situatie vergeleken met de Nederlandse benadering.

Wat heeft deze Duitse situatie ons in Nederland te vertellen? Wij hebben zojuist het rapport der commissie-Verdam gekregen, dat in het commissariaat de commissaris „nieuwe stijl” introduceert, en wel minstens één op vijf commissarissen en minstens twee als de raad van commissarissen uit meer dan vijf leden bestaat. De commissie stelt geen arbeidsdirecteur voor; haar voorstel beperkt zich tot het commissariaat van de n.v. Zoals bekend vormt dit voorstel het meest bestreden onderdeel der voorstellen der commissie; met negen tegen zeven stemmen werd het in de commissie aangevaard. Tegelijkertijd stelt de commissie voor, de invloed van het commissariaat in die gevallen te versterken: de commissarissen zullen in die gevallen de directie benoemen, de jaarrekening goedkeuren alsmede hun goedkeuring moeten geven aan besluiten die voor de n.v. en haar onderneming van ingrijpende betekenis zijn. De regeling geldt voor n.v.'s welke aandelen ter beurze genoteerd zijn (alsmede de besloten n.v.'s die daarmee in concernverband staan), een beperkte groep van ongeveer 500.

Met de versterkte invloed van het commissariaat (ten koste van de aandeelhoudersvergadering) gaat het Nederlandse voorstel de Duitse kant op, waar overigens het commissariaat die betekenis sedert de wet van 1937 op de Aktiengesellschaften reeds had, los van alle Mitbestimmung. De term Mitbestimmung (mede-zeggenschap in de zin van mede-beslissen) kan men beter bij de voorstellen der commissie-Verdam t.a.v. het commissariaat niet gebruiken. Zij wekt wellicht te grote verwachtingen aan werknemerszijde en ongemotiveerd grote tegenstand aan werkgeverskant, wanneer dit deel der voorstellen onder de vlag van de „mede-zeggenschap” wordt geïntroduceerd.

Eén op vijf commissarissen kan men alleen dan mede-zeggenschap noemen, wanneer men dit begrip in ruimere zin neemt. Dat gebeurt inderdaad en er is ook op zichzelf niets op tegen, als men dan maar weet dat het zó ruim wordt gebruikt, dat elke vorm van beïnvloeding — ook bijv. de invloed die door de ondernemingsraad wordt uitgeoefend — onder dit begrip wordt gebracht. Mitbestimmung in de zin van het Mitbestimmungsgesetz levert het Nederlandse voorstel in elk geval niet op.

De betekenis van het voorstel der commissie-Verdam zie ik persoonlijk vooral in het doorbreken van de gebruikelijke benoemingsprocedure. Het rapport introduceert een commissaris „nieuwe stijl”. Die commissaris „nieuwe stijl” wordt uit andere kringen gerecruteerd dan tot nu toe met commissarissen het geval was. Liever dan op het element van medezeggenschap — het zijn de werknemers die deze commissaris „nieuwe stijl” kiezen en zij krijgen ten slotte minstens één commissaris op de vijf in het college — zou ik op dit doorbrekingselement willen wijzen. Daarin ligt voor mij de belangrijkste betekenis van het voorstel. Ik verwacht een gunstige ontwikkeling van de intree van een commissaris „nieuwe stijl” in het college van commissarissen.

De verkiezing van deze commissarissen „nieuwe stijl” geschiedt door de werknemers, op de wijze als het verkiezingsreglement (op te stellen door de ondernemingsraad onder goedkeuring van de S.-E.R.) bepaalt, waarbij zelfs de gehele verkiezing aan de ondernemingsraad kan worden overgelaten. Het verkiezingsreglement bepaalt hoe kandidaten kunnen worden gesteld (door ondernemingsraad of bijv. 10 pCt. der werknemers). Men kan daarbij de S.-E.R. om geschikte namen vragen. De S.-E.R. kan, als hij niet zelf de aanbeveling deed, binnen vier weken nadat hem de kandidatenlijst is toegezonden, bezwaren tegen voorgestelde kandidaten kenbaar maken. Personen in dienst der vennootschap (dit is m.i. een belangrijke verbetering vergeleken met Duitsland) kunnen niet tot commissaris worden benoemd evenmin als bestuurders van de vakverenigingen die op het terrein der onderneming werkzaam zijn.

Op deze wijze hoopt men nieuwe mensen in het commissariaat te verkrijgen, die het vertrouwen der werknemers genieten en, op voet van gelijkheid met hun mede-commissarissen de belangen der onderneming dienende, daarbij een open oog zullen hebben voor de sociale aspecten welke aan zovele, zo niet alle beleidsbeslissingen zijn verbonden.

Van gelijkgerechtigdheid der werknemers, vergeleken bij de factor kapitaal, is in dit voorstel geen sprake. Het is een uiterst bescheiden stap, uitdrukkelijk als minimum gesteld. Maar is het voorstel daarom te verwerpen? Zal men hierop, ook van werknemerszijde, na verloop van tijd dezelfde vrij negatieve reacties mogen verwachten als bij de één derde oplossing uit het Betriebsverfassungsgesetz? Dit staat voor mij allerminst vast. Het is een eigen, Nederlandse benadering waarbij alles in feite zal afhangen van de personen die men benoemt. Als zo vaak komt het ook hier op de personen aan. En dan krijgt men hier in elk geval niet te maken met werknemers uit de onderneming zelve. Die grondfout, welke m.i. aan de Betriebsverfassungso oplossing kleeft, maakt het Nederlandse voorstel niet.

Men mag bij de introductie van commissarissen „nieuwe stijl” naar mijn mening de benoeming van kundige en zelfstandige personen verwachten, uit andere kringen dan die voordien voor de benoeming tot commissaris in aanmerking kwamen. Men zou op deze wijze wel eens een zeer positieve bijdrage aan het behoorlijk functioneren der ondernemingsgewijze productie kunnen leveren. Een oplossing voor de problemen van spanningen, onlustgevoelens of hoe men het noemen wil, die in elke onderneming bij de werknemers kunnen bestaan, geeft het voorstel niet. Wel zou het voorstel naar mijn mening één van de bijdragen tot een dergelijke oplossing kunnen betekenen.

De zwakte van het internationale geldsysteem

„Een (...) vraag is, of het huidige internationale monetair stelsel wellicht eigenschappen heeft, die de stabiliteit bedreigen, (...). Die bedreiging van de stabiliteit is in beginsel inderdaad in zoverre aanwezig, dat massale verschuivingen zouden kunnen optreden in de voorkeur van monetaire autoriteiten voor het gebruik van het ene of van het andere reservemiddel”.

Op deze wijze waarschuwde het jaarverslag van De Nederlandsche Bank over 1960 (blz. 13) voor de zwakte zijde van het goudreservesysteem der internationale betalingen. Nu metterdaad de voorkeur van een monetaire autoriteit — nl. die van de Franse schatkist — is verschoven naar het reservemiddel goud, wordt deze opmerking eerst goed actueel.

Reeds in 1960 was gebleken, dat particulieren een preferentie hadden voor goud ten nadele van dollars. De ambtsperiode van Eisenhower liep toen juist ten einde. In de Verenigde Staten heerste onzekerheid over de monetaire politiek van de nieuwe regering. Een vlucht uit de dollar in het goud, die paniekerig werd, kon pas tot staan worden gebracht, nadat Kennedy begin 1961 had verklaard de dollar tot het uiterste te verdedigen. Eigenlijk is echter het vertrouwen in de dollar nimmer hersteld. De aanhoudende betalingsbalanstekorten van de Verenigde Staten ondermijnden het vertrouwen steeds meer. De omzetting in goud van dollartegoeden van het buitenland bleef aanhouden. De goudreserve van de Verenigde Staten daalde ieder jaar verder.

Hetzelfde gold voor het Engelse pond. De Engelse goudreserve daalde sinds 1962 aanzienlijk. Recente pogingen van de jonge Labourregering om het vertrouwen in het pond te herstellen leveren nog steeds niet veel effect op.

Beide sleutelvaluta's verkeren dus in ernstige moeilijkheden. Tot nu toe was het de officiële politiek van regeringen en centrale banken in het westen om de Verenigde Staten en Engeland te steunen (de grote lening aan Engeland eind 1964 getuigt hiervan). De uitlatingen van de Franse regering hebben echter roet in het eten gegooid. De Gaulle heeft zelfs de daad bij het woord gevoegd en al aanzienlijke bedragen dollars in goud omgezet. De goudaankopen in Londen en New York houden aan. Alom heerst twijfel aan de goede afloop van het huidige betalingsstelsel.

De huidige goudwisselstandaard.

Onder de tegenwoordige afspraken van de goudwissel- of goudreserve-standaard geschieden de betalingen tussen de meeste niet-communistische landen door vrij omwisselbare valuta's. Deze valuta's hebben onderling vaste waardeverhoudingen, omdat zij in een vaste relatie staan t.o.v. pond en dollar, de enige twee geldsoorten die direct in goud kunnen worden omgezet¹⁾. Deze goudconversie wordt gegarandeerd door de Engelse en Amerikaanse regering en geschiedt tegen praktisch vaste prijzen. De mogelijkheid om ponden en dollars in goud om te zetten heeft in de praktijk de werkelijke omzetting lange tijd nogal overbodig gemaakt. Behalve het goud zijn de twee sleutelvaluta's sinds de oorlog daarom volledig aanvaard

¹⁾ Althans door buitenlandse houders van ponden en dollartegoeden.

als volwaardig internationaal betaal- en reservemiddel.

Dit maakt het mogelijk dat landen met een klein goudbezit toch hun valuta's convertibel kunnen houden. Zolang zij maar voldoende deviezenreserves kunnen bemachtigen, hebben zij hun goud niet nodig. Dollars en ponden zijn substituten voor goud. Het verwerven van ponden en dollars is mogelijk door het verkrijgen van vorderingen op Engelse en Amerikaanse ingezetenen en hun overheid of door het opbouwen van tegoeden in andere — convertibele — valuta's. Deze laatste kunnen immers weer in ponden of dollars worden ingewisseld.

Voor de Amerikaanse regering heeft sedert de tweede wereldoorlog eerst aan West-Europa (Marshall-hulp), thans aan de ontwikkelingslanden veel steun verleend om regeringen de zo zeer begeerde dollars te verstrekken²⁾. Ook Engeland hielp, vooral in het kader van het Gemeenbest.

Deze politiek had tweeërlei doel:

1. de kapitaalverschaffing voor de opbouw van landen met een laag welvaartsniveau;
2. de verstrekking van dollars en ponden voor de financiering van voor deze landen noodzakelijke importen.

Alleen door het verstrekken van kapitaalhelp (en ook sommige consumptieve kredieten) in de vorm van dollars en ponden kan de economische groei gepaard gaan met handhaving of verbetering van de vrijheid van het internationaal handelsverkeer. Dit laatste is een belangrijke voorwaarde voor welvaartsvergroting.

In de jaren vijftig, toen Europa zich had hersteld, werden de dollarschulden terugbetaald aan de Verenigde Staten. Door het opbouwen van betalingsbalansoverschotten wisten vooral de E.E.G.-landen hun dollar en pondenbezit daarna uit te breiden. De economische groei in West-Europa verliep zo goed dat in recente jaren zelfs veel Amerikaans kapitaal werd aangetrokken, dat gelokt werd door de hoge winstverwachtingen, die gunstiger waren dan in het eigen land.

Europa zette zijn stijgende dollartegoeden voor een deel in goud om. Aanvankelijk geschiedde dit om een betere opbouw van de monetaire reserves te bereiken³⁾. Het gevolg was dat de Verenigde Staten hun goudreserves zagen dalen. Onder invloed hiervan werd de omzetting van dollars en ook van ponden in goud, later — vooral in het begin van de jaren zestig — ingegeven door de opvatting, dat de positie van beide sleutelvaluta's minder sterk werd, m.a.w. men vreesde dat goudbezit veiliger zou zijn.

De ontwikkelingslanden, waarvoor de groei een langdurige en moeilijke zaak is geworden, hebben nog steeds een gebrek aan dollars en ponden. Terwijl Europa dollars te veel heeft, hebben zij er te weinig. Zij hebben daarom ook geen kans gezien hun goudvoorraad te vergroten, integendeel (zie tabel 3). Hun welvaarts groei, zo die al optreedt, is daarom nog steeds afhankelijk van de hulpverlening in harde valuta's.

²⁾ In de periode 1948-1951 werd aan Europa voor ongeveer \$ 11,6 mrd. steun verleend. De bilaterale hulp aan ontwikkelingslanden bedraagt thans ca. \$ 1,6 mrd. per jaar.

³⁾ Voor Nederland bijv. de reden om de goudvoorraad die in 1958 nog maar \$ 1,1 mrd. bedroeg, te verruimen tot \$ 1,6 mrd. eind 1963. De deviezenreserve daalde in die periode van \$ 420 mln. tot \$ 298 mln.

Het is in dit verband nuttig te denken over de mogelijkheid om de overtollige dollars en ponden in Europa „door te geven” (hoe dan ook) aan de arme landen. Door middel van een dergelijke herverdeling van deviezenreserves tussen de landen zou Europa van zijn liquiditeitsoverschot worden „verlost”, de arme landen zouden hun reserves zien toenemen en de Verenigde Staten zouden meer exportkansen krijgen. In feite moet Europa dan besparingen (blijvend?) afstaan aan ontwikkelingslanden. Een nieuwe versie van een „Marshall-hulp”?

Na bijna twintig jaar zijn de beide sleutelposities in het goudreservesysteem, ingenomen door de Verenigde Staten en Engeland, zeer verzwakt. De oorzaak daarvan zijn de betalingsbalanstekorten van deze landen. Deze betalingsbalanstekorten zijn echter — voor een belangrijk deel — onmisbaar voor de werking van het systeem. Het geheel maakt een paradoxale indruk.

Te weinig liquiditeiten?

Goud en deviezen doen dus dienst als internationale verrekenmiddelen. Daarnaast wordt voor de bepaling van de reservepositie der landen nog rekening gehouden met de zgn. „Fund Gold Tranche Position”, de vordering op het Internationale Monetair Fonds⁴⁾. De drie internationale reservesoorten worden wel genoemd internationale liquiditeiten; ze zijn de voorraden aan „internationaal geld” van de landen. Vaak wordt gesproken over de huidige krapte aan internationale liquiditeiten. Daartoe worden de liquiditeiten vergeleken met de transacties waarvoor ze worden gebruikt en vooral met de belangrijkste ervan, nl. de internationale handel. Voor de laatste jaren laat zich het volgende afleiden:

TABEL 1.

Wereldhandel (totaal van de importen van alle niet-communistische landen) vergeleken met mondiale liquiditeitsvoorraad
(in \$ mln.)

Jaren	I Wereldhandel in \$ mln.	II Mondiale liquiditeiten a) in \$ mln.	III Verhoudingsgetal = kolom I gedeeld door kolom II
Eind 1958	100.800	59.960	1,68
Eind 1959	106.300	59.860	1,78
Eind 1960	119.200	62.750	1,90
Eind 1961	124.500	64.890	1,92
Eind 1962	132.200	65.910	2,01
Eind 1963	143.200	69.330	2,06
1964 2e kw.	160.500	69.680	2,30

Bron: Afgeleid uit I.M.F. gegevens.

a) Som van: goudvoorraad à \$ 35 per fine ounce, deviezenreserves en de Gold Tranche Position I.M.F. van centrale monetaire autoriteiten der landen.

Het rechtstreekse verband tussen de wereldhandel en de internationale geldvoorraad, zoals hier gesuggereerd zegt weinig. De omvang van de handel kan toenemen, in een sneller tempo dan de toename van de liquiditeiten, zonder dat er van een duidelijk tekort aan geldmiddelen iets blijkt. Pas wanneer de hier gebruikte verhouding te hoog wordt (hoe hoog?) en dus de omloopsnelheid van het internationale geld te hoog komt te liggen, is er sprake van krapte. Een onderzoek naar de spanning tussen de gewenste en de werkelijke geldomvang valt buiten de mogelijkheden van dit artikel⁵⁾. Het is echter wel goed de aandacht te vestigen op de noodzaak om ook te kijken naar de verdeling van de beschikbare liquiditeiten tussen de landen. Er bestaat op dit ogenblik wel een duidelijke partiële liquiditeits-schaarste, nl. bij een aantal arme landen. Deze liquiditeits-schaarste wordt bepaald door de eenzijdige ontwikkeling van de internationale handel en wordt niet veroorzaakt door de groei van de internationale handel als zodanig.

⁴⁾ Deze F.G.T.P. = het quotum van elk land, gestort in goud en nationale valuta, minus de kasvoorraad aan nationale valuta van het I.M.F. voor elk land.

Believe de omvang van de totale massa van liquiditeiten is van belang de samenstelling en de wijziging daarin. Het belang van de goudvoorraden is in de loop van de jaren steeds kleiner geworden: in 1953 nog 64 pCt., in 1963 slechts 58 pCt. De deviezenreserves die in 1953 32 pCt. van het totaal der liquiditeiten uitmaakten, waren in 1963 gestegen tot een aandeel van 36 pCt. De Fondsposities namen resp. 4 pCt. en 6 pCt. voor hun rekening. De wereldgeldvoorraad vertoont dus een verandering in de samenstelling ten nadele van het goud. Een en ander blijkt uit tabel 2.

TABEL 2.

Ontwikkeling van de drie componenten der wereldliquiditeitsvoorraad

(exclusief communistische landen; in \$ mln.)

Jaren	Goud (\$ 35 per fine ounce)		Vreemde valuta		I.M.F. G.T.-positie		Totaal	
	Bedrag	pCt.	Bedrag	pCt.	Bedrag	pCt.	Bedrag	pCt.
Eind 1953	34.320	100	17.140	100	1.891	100	53.351	100
Eind 1958	38.030	111	19.370	113	2.557	135	59.957	112
Eind 1959	37.880	110	18.725	109	3.250	172	59.855	112
Eind 1960	38.020	111	21.160	123	3.570	189	62.750	117
Eind 1961	38.850	113	21.880	127	4.158	220	64.888	121
Eind 1962	39.240	114	22.875	133	3.795	201	65.910	123
Eind 1963	40.205	117	25.180	146	3.940	208	69.325	130
1964 2e kw.	40.480	118	25.305	147	3.891	206	69.676	130

Bron: I.M.F.-gegevens.

Het achterblijven van de goudreserves heeft veel kritiek uitgelokt op de handhaving van de vaste goudprijs te Londen en New York. De produktiekosten van het goud zijn na de oorlog belangrijk gestegen. Stijging van de goudprijs wordt verdedigd als middel om het totale goudaanbod te vergroten. Een dergelijke stijging betekent echter een devaluatie van dollar en pond in de eerste plaats en waarschijnlijk ook van de andere valuta's. Een voordeel van een algehele devaluatie zou zijn dat goudreserves in één klap in waarde zouden stijgen⁶⁾. Een devaluatie van dollar en pond alleen betekent een verlies op dollar- en pondenreserves, iets wat zeker de ontwikkelingslanden met hun relatief kleine goudvoorraad niet zouden kunnen opvangen.

De merkwaardige dubbelfunctie van het goud als grondstof die moet worden gedolven en een industriële gebruikswaarde heeft enerzijds en van regulator van ons wereldgeldstelsel anderzijds, brengt een fundamenteel primitivisme in het internationale betalingssysteem. Zoals dit primitivisme is weggehaald uit de meeste binnenlandse monetaire

⁵⁾ In het verslag van De Nederlandsche Bank over 1960 staat hierover: „Een analyse van omvang en verloop van de internationale liquiditeitsmassa leert dat deze in het laatste decennium bij de groei van de wereldhandel niet is achtergebleven” (12). De vijfde methode van De Nederlandsche Bank houdt speciaal rekening met de twee bankierslanden, de V.S. en de V.K. Haar methode voor 1964 volgen, levert op grond van voorlopige cijfers, een liquiditeitspercentage van ca. 40 pCt. op, hetgeen aanzienlijk lager is dan de pCt. gegeven op blz. 61 van genoemd jaarverslag en wijst dus in de richting van de uitkomsten uit mijn tabel 1, nl. die van een algemene verkrapping (het liquiditeitspercentage is de reciproke van het door mij gegeven verhoudingsgetal).

⁶⁾ In een interview in „The Economist” van 13 februari 1965 beweert Jacques Rueff — de waarschijnlijke vader van de Franse voorstellen tot eerherstel van het goud — : „suppose we roughly double the price of gold... let me tell you that if there were no journalists in the world, nobody would ever notice the change”. Hij lijkt te abstraheren van mogelijke inflatoire gevolgen van de verdubbeling in waarde van de goudreserves, hetgeen een wat slordige indruk maakt.

TABEL 3. *Verandering van de verdeling der wereldliquiditeiten tussen de landen (in mln. \$ en pCt.)*

	Eind 1953		Toe-/afname in mln. \$	Eind 1963	
	in mln. \$	pCt.		in mln. \$	pCt.
Wereldgoudvoorraad	34.320	100	+ 5.885	40.205	100
1. Goudvoorraad rijke landen a)	31.135	91	+ 6.325	37.460	94
1.1. Goudvoorraad V.S.	22.091	64	- 6.495	15.596	39
1.2. Goudvoorraad V.K.	2.263	7	+ 221	2.484	6
1.2. Goudvoorraad E.E.G.	2.801	8	+ 9.532	12.333	31
1.3.1. Goudvoorraad Frankrijk	617	2	+ 2.558	3.175	9
1.4. Goudvoorraad overige rijke landen	3.980	12	+ 3.067	7.047	18
2. Goudvoorraad arme landen b)	3.185	9	- 440	2.745	6
Mondiale reservevoorraad (goud, deviezen en gold-tranche position I.M.F.)	53.355	100	+ 15.970	69.325	100
1. Reserves rijke landen a)	41.420	78	+ 15.410	56.830	82
1.1. Reserves V.S.	23.458	44	- 6.615	16.843	24
1.2. Reserves V.K.	2.670	5	+ 477	3.147	5
1.3. Reserves E.E.G.	5.746	11	+ 14.259	20.005	29
1.3.1. Reserves Frankrijk	829	1,6	+ 3.638	4.467	6,6
1.4. Reserves overige rijke landen	9.546	18	+ 7.289	16.835	24
2. Reserves arme landen b)	11.935	22	+ 560	12.495	18

a) Verenigde Staten, Engeland, E.E.G., Zwitserland, Zweden, Canada, Japan, Oostenrijk, Denemarken, Finland, Griekenland, IJsland, Ierland, Noorwegen, Portugal, Spanje, Turkije, Joegoslavië, Australië, Nieuw Zeeland, Zuid-Afrika.

b) Latijns-Amerika, Midden-Oosten, Verre-Oosten, Afrika (excl. Zuid-Afrika).

Bron: I.M.F.-gegevens.

systemen, dient het ook te worden weggehaald uit het internationale systeem. Een andere basis, die een betere representant is van de relatieve rijkdom der landen moet in de plaats van het goud worden gevonden. Dit vraagt echter een nauwe samenwerking tussen de landen. Zolang deze nog niet kan worden bereikt is het goud een noodzakelijk instrument ⁷⁾.

Verschuiving in het goudbezit.

We hebben dus gezien hoe vooral de Europese landen in de afgelopen jaren op grote schaal ponden en dollars konden accumuleren. Een belangrijk deel van deze tegoeden werd omgezet in goud, geheel volgens de regels van het systeem. De arme landen, die de welvaarts kloof tussen hen en de rest van de wereld zagen verdiepen, kregen hiertoe geen kans; integendeel zij verloren grote bedragen aan goud. Het resultaat was een herverdeling van de wereldgoudvoorraad (zie tabel 3).

De spreiding van de totale reserves over de landen weer spiegelt deze ontwikkeling. De Verenigde Staten zijn er sterk op achteruitgegaan. De groep rijke landen heeft zich verder verrijkt. De arme landen zijn armer geworden. Bovendien zijn zij nu sterk afhankelijk van de — op dit moment wankele — deviezenbezittingen (in 1953 voor 73 pCt., in 1963 voor 78 pCt.).

Het steeds armer worden van de arme landen en het aanhoudende goudverlies van de Verenigde Staten vormen de twee basisproblemen van het moment. Het systeem heeft zichzelf uitgehold. Het is echter nog steeds broodnodig voor het verstrekken van betaalmiddelen aan de goudarme ontwikkelingslanden. Dat de positie van zowel het pond als de dollar labiel is, moge blijken uit de vergelijking van dollar- en pondschulden met de goudvoorraden nodig voor dekking van deze schulden (zie tabel 4).

⁷⁾ Hetgeen niet wil zeggen dat naast het goud geen andere reserves nuttig zijn, zoals nu vreemde valuta en I.M.F.-vorderingen. Het I.M.F. zal de meeste kans hebben om een rol te spelen in de creatie van een nieuw soort internationaal geld naast — en later — i.p.v. goud.

TABEL 4.

Netto positie t.o.v. het buitenland en goudvoorraad Verenigde Staten en Engeland, eind 1963 (in \$ mrd.)

	Verenigde Staten	Engeland
korte termijn vorderingen op het buitenland		
liquide vorderingen op het buitenland = deviezenreserve	0,21	0,17
korte termijnvorderingen op het buitenland van het bankwezen	5,98	1,25
Totale vorderingen op het buitenland, korte termijn	6,19	1,42
korte termijn vorderingen van het buitenland		
van monetaire autoriteiten	13,65	6,50
van particuliere banken	6,13	4,78
overige	3,05	
Totale vorderingen van het buitenland, korte termijn	22,83	11,28
Netto positie t.o.v. het buitenland	-16,64	- 9,86
Goudvoorraden	15,60	2,48

Bron: berekend uit I.M.F.-gegevens.

Opgemerkt moet worden dat de nog zeer grote goudvoorraad van de Verenigde Staten voor een belangrijk deel gebonden is aan het binnenland. Voor 15 pCt. (tot voor kort 25 pCt.) van de bankbiljettencirculatie en van de deposito's bij het Federal Reserve System moet goud in het binnenland blijven. Slechts voor nog geen \$ 8 mrd. van de goudvoorraad is daardoor vrij om de buitenlandse vraag op te vangen. Deze vraag is de afgelopen vijf jaar gemiddeld per jaar \$ 1 mrd. geweest (ongeveer 7 pCt. van de gemiddelde saldi van dollarschulden aan het buitenland). In dit tempo doorgaand met de goudafgifte, is de vrije goudreserve dus binnen 8 jaar en de totale goudreserve binnen 16 jaar, verdwenen ⁸⁾. Daarbij moet worden gevreesd dat verdere speculatie tegen de dollar (en het pond) het genoemde percentage van 7 aanzienlijk zal kunnen verhogen.

⁸⁾ In dit jaar was medio maart jl. reeds voor ruim \$ 800 mln. in goud geconverteerd, waarvan bijna \$ 500 mln. door Frankrijk. Red. E.-S.B.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

TABEL 5.

Het Amerikaans en Engels betalingsbalanssaldo en zijn componenten (in \$ mrd.)

	Verenigde Staten						Engeland				
	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1959	1960	1961	1962	1963
Saldo totaal	- 3,5	- 4,0	- 1,9	- 2,0	- 2,3	(- 3,0)	- 0,3	+ 0,3	- 0,5	+ 0,6	- 0,6
Veroorzaakt door:											
1. goederen en diensten	+ 0,6	+ 4,1	+ 5,7	+ 5,1	+ 5,8	(+ 7,0)	+ 0,5	- 0,6	+ 0,2	+ 0,5	+ 0,6
2. privé kapitaalverkeer op lange termijn	- 1,6	- 2,1	- 2,1	- 2,5	- 3,1	(- 4,0)	- 0,4	+ 0,1	- 0,1	+ 0,1	- 0,1
3. Eenzijdige overdrachten en overheidskapitaal	- 3,2	- 3,5	- 4,1	- 4,3	- 4,6	(- 6,0)	- 0,4	- 0,4	- 0,5	- 0,5	- 0,6
4. kort kapitaal en afrondingen	+ 0,3	- 2,6	- 2,1	- 1,6	- 1,1		- 0,1	+ 1,1	- 0,2	+ 0,6	- 0,5

Bron: Gegevens jaarverslag 1963 van De Ned. Bank; 1964 geschat, voor de afwijkende Amerikaanse definities raadplege men het jaarverslag en het artikel van Prof. Kymmel in „E.-S.B.” van 4 november 1963.

Niet voor niets probeert Johnson uit alle macht — op zijn eigen wijze ⁹⁾ — de betalingsbalans te herstellen en aldus de verplichtingen aan het buitenland te verminderen en de dollar vertrouwen te geven. Wanneer hem dit niet mocht lukken, zal vroeg of laat het systeem falen, hetzij door stopzetting van goudafgifte, hetzij door verhoging van de goudprijs, hetzij door nieuwe afspraken in het internationale verrekensysteem.

Hoe het zo ver kon komen.

Als men zich afvraagt hoe het mogelijk is dat de valuta van het rijkste land van de wereld op dit ogenblik zo zwak staat, dan moet men letten op de bankiersfunctie van de Verenigde Staten. Omdat de dollar (en het pond) door hun goudgarantie een wereldomspannende koopkracht hebben, zijn grote bedragen in alle landen geaccumuleerd. Deels was dit mogelijk door kredietverstrekking door de bankierslanden. Zolang deze kredieten door aflossing weer terugvloeiden, werd het ponden- en dollarbezit van de wereld op een redelijk peil gehouden.

Toen echter ook ponden en dollars in de wereldcirculatie kwamen, als gevolg van betalingsbalanstekorten der sleutellanden in de sfeer van handelstransacties en privékapitaal, ging er iets mis. Omdat de Verenigde Staten en Engeland hun nationale valuta kunnen gebruiken voor de financiering van fundamentele betalingsbalanstekorten is het systeem in moeilijkheden geraakt.

Terwijl andere landen in zulke gevallen goud en deviezen zagen verdwijnen, betaalden de V.S. en Engeland in binnenlandse valuta, althans voor een groot deel. Pas toen de dollar- en pondensaldi te groot werden, ontstond een goudvraag; het is deze goudvraag die onvermijdelijk tot onzekerheid over de dollar en het pond leidde. Men kan dus zeggen dat de Verenigde Staten en Engeland te weinig zelfdiscipline hebben getoond in hun buitenlandse bestedingen, iets wat hun rol van bankierslanden uiterst moeilijk heeft gemaakt.

De speciale bankiersfunctie komt op de betalingsbalans der Verenigde Staten en Engeland tot uiting in posten die de kredietverlening (of schenking) aan landen met te weinig liquiditeiten betreffen. In het onderstaande overzicht is dit de post: „eenzijdige overdrachten en overheidskapitaal”. Hierin zijn verwerkt de hulp aan ontwikkelingslanden en de militaire uitgaven (uit strategisch-economische motieven) en andere overheidsuitgaven. Dat de afgelopen jaren grote tekorten voorkwamen, die niet samenhangen met de typische bankiersfunctie, blijkt duidelijk in tabel 5.

⁹⁾ Zonder rechtstreeks ingrijpen en zonder defatoire, nl. bestedingsbepalende maatregelen, doch door een uniek systeem van overleg met het Amerikaanse bedrijfsleven.

Uit deze cijfers blijkt:

voor Engeland:

- dat de stroom privé-kapitaal naar het buitenland aanzienlijk is geweest;
- dat de lopende rekening gunstig is geweest;
- dat de bankiersfunctie iets is toegenomen.

voor de Verenigde Staten:

- dat de stroom privé-kapitaal steeds groter is geworden, en zelfs de omvang van het totale tekort heeft overtroffen;
- dat ook hier de lopende rekening gunstig is;
- dat de bankiersfunctie nauwelijks is veranderd, zodat voor beide landen de huidige moeilijkheden zeker niet alleen zijn terug te brengen tot hun speciale bankiersfunctie en dat deze functie kan worden gehandhaafd als andere posten verbeteren.

Een ingrijpen in de sfeer van de particuliere kapitaal-exporten is zeker in de Verenigde Staten (waarschijnlijk ook in Engeland) nodig.

„Export-kapitalisme”.

Deze laatste conclusie is het eerst uitgesproken door de Fransen. Al jarenlang toonden zij zich bezorgd over de groeiende invloed van het Amerikaanse „export-kapitalisme” in hun handel en industrie. Ook in andere Europese landen (Engeland, Duitsland) bestond hierover onrust. Een feit is dat de Amerikaanse kapitaal-export zich de laatste tijd vooral op Europa richt.

HET AMERIKAANS EXPORT-KAPITALISME *

1963

TOTAAL 4,1 MILJARD \$

EUROPA 1,7
MILJARD \$

CANADA
0,9 MILJ. \$

JAPAN
0,7 MILJ.
\$

REST
WERELD
0,8 MILJ. \$

* PARTICULIER KAPITALEXPORT OP KORTE EN LANGE TERMIJN

De fabrikanten van computers en perifere apparatuur

(III)

De veruit machtigste computerfabrikant is de I.B.M. Zij dankt haar positie aan haar combinatie van superieure verkooporganisatie, goede algemene leiding en voldoende technische prestaties.

Haar grondvester Thomas J. Watson was oorspronkelijk een verkoper van piano's en naaimachines en later van kantoormachines voor de National Cash Register Corp. „At forty”, schrijven zijn biografen ¹⁾, „he seemed a failure: disgraced, under jail sentence ²⁾, with no job, no home, no money”. Zijn entrepreneuriale kwaliteiten gaven hem echter enige jaren daarna de zeggenschap in een toentertijd kleine maatschappij: „The Computing Tabulating Recording Corp.” (1914). Daaruit groeide in 1924 de I.B.M., welke vóór 1940 ongeveer 80 pCt. van de conventionele ponskaartenmachinemarkt in handen had ³⁾. Tijdens de laatste wereldoorlog werd reeds allerlei researchwerk verricht in de richting van bijzondere rekenmachines. Het is daarom merkwaardig, dat aanvankelijk niets in computers werd gezien.

De ontwerpers en makers van de eerste elektronische rekenmachine Eckert en Mauchly (de ENIAC computer 1946) boden in 1950 hun maatschappij zonder resul-

¹⁾ Thomas and Marva Belden: „The lengthening shadow”.

²⁾ Voor een antitrustzaak bij de N.R.C.; deze liep later gunstig voor hem af.

³⁾ In de Verenigde Staten ca. 85 pCt.; in Europa ca. 70 pCt. door de concurrentie van Bull en Powers-Samas. De omzet van I.B.M. was in 1940 nog geen \$ 50 mln.; nu meer dan 40 maal zo groot.

taat de I.B.M. te koop aan, waarna dit bedrijf door Remington Rand, nu Sperry Rand-Univac, gekocht werd.

Tot 1952 blijft Watson Sr. geen daadwerkelijke interesse in de computerontwikkeling tonen; „I.B.M. found itself unprepared for the (technological) change” staat in de biografie van Watson Sr. te lezen. Eerst in die tijd komt onder invloed van de zoon Thomas Watson Jr. het inzicht, dat de computertijd is aangebroken en weet het bedrijf zich technisch snel aan te passen en door zijn voortreffelijke verkooporganisatie in de jaren 1955/1957 de achterstand op zijn toentertijd grote en enige rivaal Remington Rand in te lopen.

Het grote succes komt in 1954, wanneer de I.B.M. de zgn. 650 — met buizen, ponskaarteninvoer en aanvankelijk nog zonder tapes — op de markt brengt. In korte tijd daarna worden eerst in de Verenigde Staten en met enige jaren naaijng in andere landen honderden van deze — voor die tijd kostbare — computers gehuurd. Het was de eerste computerfabricage, die voor een fabrikant winstgevend bleek. In 1960 volgt de 1400-serie, een relatief eenvoudige getransistoriseerde computer — naar men zegt naar een ontwerp van een Frand I.B.M.-ingenieur —, die een enorme afzet bleek te vinden. Sinds kort is als derde generatie de I.B.M. 360 op de markt, die verschillende interessante karakteristika vertoont.

Naast deze „best sellers” zijn nog verschillende andere computertypen gepresenteerd, ofschoon met be-

(vervolg van blz. 323)

De gebetenheid van Generaal De Gaulle op de Amerikanen heeft niet alleen politieke redenen. Ook de angst dat Amerikaanse ondernemers te veel macht in de Franse economie zullen krijgen, speelt hier een rol. Daarom moet zijn voorstel tot een zeker herstel van de gouden standaard worden gezien als wapen in de strijd tegen de z.i. dreigende Amerikaanse economische infiltratie van Europa ¹⁰⁾.

Zolang de winstverwachtingen in Europa aanzienlijk gunstiger liggen dan in de Verenigde Staten zal het moeilijk zijn de kapitaalexport af te dammen. President Johnson's voorzichtige en onorthodoxe tactiek bij de aanpak van het betalingsbalanstekort zal een dramatisch effect kunnen hebben. Samenwerking van Amerikaanse ondernemers met de regering is hierbij onmisbaar. Het is merkwaardig te moeten constateren dat Amerikaanse „kapitalisten” de toekomst van het wereldgeldstelsel zo zeer kunnen bepalen.

Conclusies.

1. De verschijnselen van zwakte van het internationale betalingssysteem zijn het directe gevolg van de tekorten op de betalingsbalansen van de Verenigde Staten en Engeland.

2. Deze tekorten zijn voor een deel inherent aan de werking van de goudwisselstandaard; nl. voorzover zij voortvloeien uit de bankiersfunctie van de twee landen.

3. Voor de rest zijn deze tekorten het gevolg van een overbesteding in het buitenland door de twee landen (vooral in de private kapitaalsfeer).

4. Naarmate deze tekorten blijven bestaan zal het ver-

trouwen in de dollar en het pond verder dalen met als gevolg een verder goudverlies van de bankierslanden. Hierdoor zal binnen korte tijd het gehele systeem in gevaar worden gebracht, hetzij door staking van goudafgifte, hetzij door devaluatie. Een snelle overgang naar een alternatief van het huidige systeem kan niet worden verwacht.

5. Een geïsoleerde devaluatie van dollar en pond is vrijwel onmogelijk, de arme landen, maar ook Europa zouden in ernstige moeilijkheden raken ten gevolge van verliezen op hun deviezenvoorraden. De nadelen van een algemene devaluatie zijn op korte termijn kleiner, maar bestaan wel, vooral in inflatiekansen.

6. De oplossing moet worden gezocht in een sanering van de betalingsbalans der Verenigde Staten en Engeland. Eenzijdige acties van monetaire autoriteiten (Frankrijk) bedreigen de stabiliteit nog verder; herstel van de oude goudstandaard is, zonder devaluatie, vrijwel onmogelijk (vergelijk mijn tabel 4). De liquiditeit van de arme landen zou direct in gevaar worden gebracht door hun gebrek aan goudreserves.

Curaçao.

Drs. C. J. BRAKEL.

¹⁰⁾ Een feit is dat de Franse „coup d'or” de onderhandelingspositie van De Gaulle t.a.v. een nieuwe regeling sterker heeft gemaakt. De voorstellen van Giscard d'Estaing moeten dan ook niet letterlijk worden genomen. Zij zijn niet uitvoerbaar omdat de Amerikanen en Engelsen te weinig goud hebben om er aan te voldoen. Een devaluatie zou nodig zijn, iets wat voor de Fransen ook moeilijkheden zou opleveren.

perkter resultaat. Een enkele maal heeft de I.B.M. een machine, die technisch niet voldeed, uit de markt moeten nemen. Het totaal aantal verkochte computers — overwegend middelgrote — bedroeg eind 1963 vermoedelijk ca. 14.000, tegenover ca. 4.000 door concurrerende fabrikanten, waarvan er echter enige (Sperry Rand-Univac, Control Data Corp.) vooral grote computers op de markt gebracht hadden. (De verkoop van de „650” wordt geschat op 1.500 stuks, die van de „1401” op 8.000 stuks).

Ook op het gebied van de perifere apparatuur, bijv. ten aanzien van het magnetisch en optisch lezen van gestileerd schrift, zijn de prestaties van de I.B.M. niet uitzonderlijk geweest. De I.B.M. 360 lijkt echter wanneer hij straks ook in de praktijk blijkt te voldoen een opgaande lijn in de technische prestaties te laten zien.

De bedrijfspolitiek van de I.B.M. is er altijd op gericht geweest via eigen speurwerk en ontwikkeling van binnen uit te groeien. Overname van bedrijven is weinig voorgekomen. Ik vermeldde reeds de onbereidheid tot overname van de Eckert Mauchly Corporation in 1950. In 1957 ging de I.B.M. niet in op het aanbod tot aankoop van de maatschappij, die het bijzondere XEROX 914 fotokopieerapparaat had ontwikkeld, en die, gelijk bekend, nadien op eigen kracht een uitzonderlijk succes en profiitmaker is geworden.

Onder de oprichter Watson Sr. kenmerkte het bedrijf zich door een eigen paternalistische sfeer⁴⁾. Watson Sr. was voorstander van gemakkelijke directe toegankelijkheid van iedereen in het bedrijf tot hogere chefs, waarbij hij de voor een organisatie riskante passercontacten niet zwaar telde. In aansluiting daaraan streefde hij naar korte verticale communicatielijnen en taakverruiming door ecartering van hiërarchieke niveaus. Human relations-deskundigen gaf hij gelegenheid diepgaande onderzoeken terzake in zijn bedrijf te verrichten en bepaalde experimenten te praktiseren⁵⁾. Bekend is ook het feit dat hij reeds in 1953 het stukloonsysteem in zijn onderneming afschafte.

De laatste jaren gaat het pad van de I.B.M. niet altijd over rozen. Een machtige onderneming als deze wekt veel weerstanden en verzet. In 1952 begon, mede op instigatie van concurrenten, een antitrustactie tegen het bedrijf, die als eindresultaat o.m. had dat de I.B.M.:

1) zijn beleid om installaties uitsluitend te verhuren moest wijzigen en voortaan ook de gelegenheid tot koop moest openstellen;

2) zijn patenten ook aan derden moest verkopen;

3) zijn dienstverleningsactiviteiten in een afzonderlijk bedrijf moest onderbrengen, zodat kon worden nagegaan dat alle kosten aan de betreffende gebruikers in rekening werden gebracht.

Wat de gebruikers aangaat neemt men bijna overal een typisch ambivalente houding waar. Enerzijds be-

⁴⁾ Hij zelf haatte het woord paternalisme, maar aanvaardde dat de uitdrukking „care and control” t.a.v. zijn mensen zijn wijze van leidinggeven goed weergaf. Watson Sr. was een van de eerste propagandisten voor de New Deal van Roosevelt.

⁵⁾ Een belangwekkend verslag daarvan vindt men in „Human relations in an expanding company” door Richardson and Walker (Labor and Management Center Yale University, New Haven, Connecticut 1948). Merkwaardigerwijs wordt dit onderzoek niet in zijn biografie vermeld.

BELEG INTERNATIONAAL

BELEG IN InterUnie

BELEG INTERNATIONAAL

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

wondering voor het vele dat de maatschappij presteert, anderzijds geïrriteerdheid over typische verschijnselen van monopolistische concurrentie.

Om hiervan een voorbeeld uit eigen ervaring te noemen: de Nederlandse P.T.T. is na een experimentele verkenning achtereenvolgens overgegaan tot huur van 18 I.B.M. computers 1401 met uitgebreide nevenapparatuur ten behoeve van de giroautomatisering. De I.B.M. bleek ondanks het feit dat hierover heel wat tussen partijen is onderhandeld, geen korting wegens afname van het grote kwantum te willen geven. Een begrijpelijke en aanvaardbare motivering daarvan kon niet worden gegeven⁶⁾.

Tal van grote bedrijven en overheidsinstanties in de Verenigde Staten en daarbuiten beginnen mede daarom toenemende belangstelling voor de produkten van de concurrenten van de I.B.M. te tonen. Van belang daarbij is dat deze concurrenten lange tijd geen partij voor de I.B.M. waren, maar thans door hun vooruitgaande technische prestaties en verkooporganisatie een geduchte bedreiging beginnen te vormen, waarover in volgende beschouwingen meer. Aan deze „vuurliniesituatie”, gevoegd bij de expansie en de overgang van de leiding van de vader op de zoon, is het waarschijnlijk toe te schrijven dat het interne bedrijfsklimaat belangrijke veranderingen lijkt te hebben ondergaan. De geïnteresseerde buitenstaander, die de laatste tien jaar herhaaldelijk en langdurig met het Amerikaanse bedrijf zowel als met zijn Europese filialen in contact is geweest, neemt althans een „strain”- en „drive”-sfeer waar, die er vroeger niet in die mate was⁷⁾. De buitenlandse vestigingen kunnen aan dat alles weinig doen; men moet vaak bewondering hebben voor de wijze waarop zij de Amerikaanse mentaliteit met Europese opvattingen trachten te verzoenen. De bekwaame Nederlandse leiding⁸⁾ is daarvan een voorbeeld.

Alles bijeen is de I.B.M. een bewonderenswaardig bedrijf dat een belangrijke bijdrage tot de verhoging van produktiviteit en efficiency in een groot deel van de wereld heeft geleverd en nog levert. Zijn stijging op de ranglijst voor Amerikaanse bedrijven in het tijdschrift „Fortune” van no. 48 naar no. 18 in zeven jaar tijds lijkt verklaarbaar.

⁶⁾s-Gravenhage.

H. REINOUD.

⁶⁾ In gesprekken werd wel de antitrustwetgeving, die vormen van prijsdiscriminatie verbiedt, genoemd, maar dit argument spreekt voor Nederlandse verhoudingen niet aan.

⁷⁾ Het aantal hiërarchieke niveaus schijnt weer toe te nemen. Het is overigens zonder diepgaande studie van alle verhoudingen niet mogelijk daaromtrent een oordeel te geven.

⁸⁾ Ik denk hierbij aan de heren J. W. Schotte (overleden in februari 1964) en aan Drs. J. A. van de Kamp, thans directeur van de K.L.M.

STICHTINGEN

Er bestaat in ons land een verbijsterend aantal stichtingen. Stichtingen tot bestrijding van het een en tot bescherming van het ander. Tot onderzoek naar, propaganda voor, voorlichting over, hulp aan en bevordering, instandhouding, verdediging en stimulering van de meest uiteenlopende zaken. Ze bestrijken dan ook met elkaar een gebied, dat zich uitstrekt van het materiële, het technische, het zakelijke en het prozaische tot het plechtige, het ethische, het verhevene en het mystieke. Zo leggen zij zich toe op „de verbreiding van het effectenbezit” zowel als „van de theosophie”, op „het bevorderen van het gebruik van koper en koperlegeringen” zowel als „van gemeenschapszin”. Wij tellen onder hen zowel een „Stichting vacantiezegelfonds van het loodgieters- en fittersbedrijf” als een „Stichting Kring der Verbondenen”, zowel een „Centrum voor las-techniek” als een „Centrum voor protestantse kerk-zang”.

Soms ook worden het zakelijke en het technische met het plechtige en het verhevene wonderwel in één stichting verenigd. Zo kennen we in ons land een „Stichting Lijkbezorging tegen Kostende Prijs” en een „Stichting de Band met God, intern. Band-recorderdienst”. Aan de andere kant komt het vanzelfsprekend ook voor — zoveel hoofden, zoveel zinnen — dat de ene stichting bestrijdt, wat de andere tracht te bevorderen: naast de „Stichting voor Morele Herbewapening” is er een „Stichting Centrum voor vrij geestesleven” en naast de „Stichting Sigarettenindustrie” een „Stichting Bevordering hygiënische gewoonten”.

Deze verwarrende verscheidenheid vormt een weer-spiegeling van wat er allemaal aan maatschappelijke desiderata leeft. Misschien leren we dat rusteloze wezen, de mens, dan ook beter kennen uit de stichtingen, die hij in het leven roept dan uit de beroepen, die hij zich kiest en zelfs dan uit de verenigingen, waarin hij zich organiseert. Voor het merendeel van ons is immers het dagelijkse werk nog steeds vóór-namelijk een noodzakelijk kwaad, dat meer gelegenheid tot frustratie dan tot zelfverwerkelijking biedt. En wat de verenigingen betreft, het gemeenschappelijk doel van een vereniging vormt slechts de grootste gemene deler van wat haar individuele leden voor ogen staat. Pas in de stichting, die hij desnoods geheel op z'n eenije kan oprichten, kan hij zijn meest persoonlijke en ook zijn meest bizarre streven gestalte geven.

De lezer, die enige nieuwsgierigheid in zich voelt naar het menselijk bedrijf, nodig ik daarom uit voor een korte ontdekkingsreis in het wonderlijke rijk der stichtingen. Een reis zonder vermoeienis overigens: hij kan zittend in een leunstoel worden afgelegd. We behoeven slechts een telefoonboek door te bladeren en in bonte volgorde trekt een stoet van stichtingen

aan ons oog voorbij. Ziehier een kleine selectie:

Stichting „Tussen Twaalf en Twee”
Stichting „Nederlandse week in Duitsland”
Stichting „1940-1945”
Stichting „Door de Eeuwen Trouw”
Stichting „Bevordering van de uitvoer van gebruiks- en slachtvee”
Stichting „Bevordering van het kunsthistorisch onderzoek in Nederland”
Stichting „Centrum voor interlocale woningruil”
Stichting „Centrum voor psycho-synthese”
Stichting „Het leven begint bij 40”
Stichting „Spreekuren voor levensmoeilijkheden”
Stichting „Helpt Ambon in Nood”
Stichting „Im- en exportbemiddeling Nederland-Indonesië”
Stichting „Onderwateronderzoek”
Stichting „Zon en vrijheid”
Stichting „voor Neoreligie”
Stichting „de Daad”
Stichting „Speurwerk betreffende het boek”
Stichting „Kampvreugd”

Als de stichtingen ons inderdaad iets leren over de mensen, die ze oprichten, dan zal het „assortiment” van stichtingen, dat we in elk onzer drie grote steden aantreffen, ons ook iets over het eigen karakter van deze steden te vertellen hebben. Daarom volgt hier tot besluit een kleine bloemlezing uit de stichtingen, die we telkens slechts in één van de drie telefoonboeken vinden. In dat van 's-Gravenhage valt onze aandacht onder meer op:

Stichting „Chocolaterie”
Stichting „Administratie Indonesische pensioenen”
Stichting „Sociale commissie v. h. maakkleidingbedrijf”
Stichting „Vakopleiding en examens schoonheidsverzorging”
Stichting „Verenigd Nederland en Nederland overzee”
Stichting „Volk en Verdediging”
Stichting „Prot. Ind. Geestelijk Leven”
Stichting „Amorc, de Rozenkruiserorde”
Stichting „Voorlichting natuurlijke leefwijze”
Stichting „Vacantiebesteding rijksambtenaren”
Stichting „Park Rust en Vreugd”
Stichting „Het Nationale Rheumafonds”

In het Amsterdamse telefoonboek vinden we o.a.:

Stichting „Oudezijds 100”
Stichting „Vestzaktheater”
Stichting „Kunst en bedrijf”
Stichting „Nederlandse Herenmodebeurs”
Stichting „Vakopleiding confectie-industrie”
Stichting „Bevordering van de studie van het Bank- en Effectenbedrijf”
Stichting „Beeldende Kunst”
Stichting „Casa Academica”
Stichting „Holland Hostess Air Terminal”
Stichting „Hachsjarra en Alyiah voor opleiding en uitzending van Palestijnse jongeren”
Stichting „Oplossing parkeerproblemen”

In het telefoonboek van Rotterdam ten slotte treffen we onder meer aan:

Stichting „Centrum Bouwen in Staal”
Stichting „Havenbelangen”
Stichting „Onderling verbond van particuliere binnenschippers”
Stichting „Rotterdamse consumentenbeurzen en -tentoonstellingen”
Stichting „Vakopleidingen Havenbedrijf”
Stichting „Oprichting van Club- en buurthuizen”
Stichting „Deutsches Seemannsheim Rotterdam”
Stichting „ter behartiging van de Schiedamsche postduivensport”
Stichting „Rotterdam”
Stichting „Centrale organisatie ter bestrijding van huid- en geslachtsziekten”.

Vraagt de lezer naar de moraal van deze divagatie: „Everything's got a moral if only you can find it”¹⁾.

Mijnsheerenland.

R. IWEMA.

¹⁾ Lewis Carroll: „Alice in Wonderland”.

Europa-bladwijzer

No. 31

Het economisch beleid.

De discussies over de voor de E.E.G. meest wenselijke vorm van economische planning welke nog steeds voortgang vinden, worden onnodig bemoeilijkt doordat geen duidelijke inhoud gegeven wordt aan begrippen als „prognose”, „plan” en „programma”. Zoals *Erich Schneider* in „Planung, Programmierung und Koördinierung in der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft” (*Weltwirtschaftliches Archiv*, Heft 1, 1964 Band 93) aantoonde maakt ook het in 1962 gepubliceerde actieprogramma voor de tweede etappe zich hieraan schuldig. *Schneider* knoopt aan bij het door *Lewis* gemaakte onderscheid tussen „planning by inducement” (waarbij de beslissingsvrijheid der subjecten in stand blijft en alleen het klimaat waarin deze beslissingen genomen worden beïnvloed wordt) en „planning by direction” (waarbij aan de subjecten hun beslissingsvrijheid ontnomen wordt) en stelt, dat alleen de eerste vorm verenigbaar is met de markteconomie. Hij bestrijdt het in Duitsland regelmatig naar voren gebrachte bezwaar, dat planning onverenigbaar is met concurrentie. „Planning by inducement” zal integendeel de concurrentie bevorderen, daar zij de markttransparantie vergroot. Eén van de moeilijkheden die de realisatie van een vorm van economische planning in E.E.G.-verband in de weg staat, is het feit dat de Commissie over geringe bevoegdheden op dit gebied beschikt. Met instemming citeert *Schneider* dan ook nogmaals *Lewis*: „An economic union, in fact, will not long work smoothly unless it becomes a political federation, with the more important economic functions of government transferred from the state to the federal authority”.

In „Een voorstel tot een Europese looncoördinatie” (*Economie*, augustus 1964) pleit *Prof. Dr. D. B. J. Schouten* voor het aanvaarden van de gemiddelde produktiviteitsstijging van de Gemeenschap als loonstijgingsnorm. Indien een land deze norm overschrijdt, zou dit door een supra-nationaal orgaan moeten worden gecorrigeerd met een wisselkoersaanpassing van het betreffende land. Dit systeem zou er toe bij kunnen dragen een einde te maken aan het haasje-over springen van de beloningsinflatie, waaraan de verschillende Europese landen zich schuldig maken om niet bij de algemene voortschrijding van de inflatie achter te blijven. De mogelijkheid bestaat dat dit systeem op grote schaal toegepast zal worden tussen West-Europa als geheel en de daarbuiten gelegen handelspartners. Overigens kan men zich wel de vraag stellen of hierdoor geen strijd zal ontstaan met de algemeen aanvaarde doelstellingen van het I.M.F.

Met betrekking tot de ontwikkeling van het kapitaalverkeer geeft *Jean O. M. van der Mensbrugge* in *I.M.F. Staff Papers* (juli 1964) een overzicht van de „Foreign Issues in Europe” sinds de tweede wereldoorlog. Het blijkt dat emissies van buitenlandse oorsprong op de kapitaalmarkten der diverse Europese landen slechts een marginaal deel uitmaken van het totaal, behalve in Zwitserland en — met name in 1961 — ook in Nederland. In alle Westeuropese landen — met uitzondering van Duitsland — is de plaatsing van buitenlandse emissies op de kapitaalmarkt onderworpen aan

toestemming van de overheid of de centrale bank. Daarnaast zijn meestal ook de kosten voor buitenlandse emissies hoger dan die voor emissies van binnenlandse origine.

In *World Today* van november 1964 gaat *N. I. Momtchiloff* nader in op de bijeenkomst van het I.M.F. in Tokio en wel in het bijzonder op de wijdere implicaties van de aldaar genomen beslissingen (*The I.M.F. and the Ten: Surveillance instead of Reform*, blz. 497-502). Er valt een tendentie waar te nemen die wijst op een verder uit elkaar groeien van het Fonds en de Groep van Tien, welke laatste deel uitmaakt van de General Arrangements to Borrow. Het gehele vraagstuk van een hervorming van het Fonds en het scheppen van nieuwe reserves is door de thans genomen besluiten teruggebracht tot een systeem, dat alleen van toepassing zou zijn op de Tien en bovendien door de Tien zou worden uitgevoerd en wel onder toezicht van de Bank voor Internationale Betalingen te Bazel (met een veel beperkter ledental dan het Fonds). Tegen een dergelijke ontwikkeling, die een regelrechte aanslag op het Fonds betekent, hebben Engeland en Amerika zich echter duidelijk uitgesproken — o.m. door een andere interpretatie van het besluit met betrekking tot „surveillance” (dat volgens de Engelsen slechts meer overleg zou inhouden). Frankrijk zou wel tot een compromis bereid zijn, getuige het voorstel om een definitieve beslissing over de reserves afhankelijk te stellen van het rapport van het Comité Ossola.

Belastingen.

De voorstellen van de Europese Commissie tot harmonisatie van de omzetbelasting hebben aanleiding gegeven tot enkele nadere onderzoeken op dit zo moeilijke terrein. Zo analyseert *Douglas Dossier* de „Welfare effects of tax unions” (*The review of economic studies*, juni 1964). Hij maakt een onderscheid tussen de overgang van een aantal landen naar het originebeginsel met en zonder wijziging van de belastingdruk op de produkten. In het laatste geval zullen de prijsverhoudingen ongewijzigd blijven, hetgeen betekent dat welvaartseffecten alleen voorkomen als gevolg van inkomenseffecten wegens een lagere of hogere belastingopbrengst dan voorheen. In het eerste geval zullen de prijsverhoudingen gewijzigd worden en kunnen veranderingen in het patroon van de internationale handel optreden. Indien de „tax-union” echter alleen ten opzichte van de lid-staten het originebeginsel toepast en ten aanzien van derde landen aan het bestemmingslandbeginsel vasthoudt kunnen de handelsverschuivingen uitsluitend ten voordele van de „tax-union”-landen strekken.

De invloed van bovengenoemde overgang op de internationale kosten- en prijsverhoudingen wordt op meer gedetailleerde wijze onderzocht door *Hans Michaëlis* in zijn voortreffelijke artikel: „Der Einfluss umsatzsteuerlicher Ausgleichsmassnahmen auf die Wettbewerbsverhältnisse im Gemeinsamen Markt” (*Weltwirtschaftliches Archiv*, Band 93 Heft 1, 1964). Hij gaat met behulp van zes modellen, waaraan verschillende veronderstellingen omtrent de belastingstructuur ten grondslag liggen, na on-

der welke omstandigheden concurrentievervalsingen optreden. Als vergelijkingsnorm kiest de auteur een op alle belastingen toegepast bestemmingslandprincipe, dat uiteraard niet tot concurrentievervalsingen leidt. Het blijkt dat zowel consequente toepassing van het originebeginsel voor alle belastingen, als het thans toegepaste „Dualprinzip” — bestemmingslandbeginsel voor de indirecte en originebeginsel voor de directe belastingen — tot verstoringen in de concurrentieverhoudingen kunnen leiden.

Het bovenstaande toelichtend aan de hand van de Duits-Fransé staalmarkt, komt Michaëlis tot de conclusie, dat noch het bestemmingslandbeginsel noch een volledig toegepast originebeginsel de concurrentieverhouding tussen Duitsland en Frankrijk in de staalsector aanmerkelijk zou verstoren. Een overgang van het huidige „Dualprinzip” op het originebeginsel zou de prijsverhouding ten gunste van het Duitse staal wijzigen, waaruit we mogen concluderen, dat thans met betrekking tot het staal wel een concurrentievervalsing, ten voordele van Frankrijk, bestaat. Een oud zeer dat reeds met de instelling van de Commissie Tinbergen door de E.G.K.S. in 1953 aan de orde is gekomen.

Prof. Schendstok geeft in „Le régime fiscal néerlandais et le traité de la C.E.E.” (*La Fiscalité du Marché Commun*, juli 1964, blz. 208-212) een overzicht van de diverse belastingen in Nederland. De totale opbrengsten zullen in 1964 ruim f. 13,4 mrd. bedragen. Het is noodzakelijk dat, overigens ook met het oog op de E.E.G.-onderhandelingen, veranderingen in het systeem doorgevoerd moeten worden. Het tarief van de inkomstenbelasting is verouderd door de waardedaling van het geld. De conjuncturele situatie belet echter een verlaging zonder compensatie zodat een zwaarder accent gelegd dient te worden op de omzetbelasting. Aangezien de plannen voor een gemeenschappelijk E.E.G.-omzetbelastingpatroon steeds vastere vormen aannemen, zal Nederland op vrij korte termijn reeds een beslissing moeten nemen over verhoging van dit aandeel in de totale belastingopbrengst. Hierbij moet tevens de bestaande investeringsaftrek (inkomsten- en vennootschapsbelasting) in ogenschouw worden genomen.

De hoofdredacteur *Huiskamp* van het *Maandblad voor Belastingrecht* („Wat staat de omzetbelasting als gevolg van het E.E.G.-verdrag te wachten?”, no. 12, oktober 1964, blz. 201-202) meent, dat in de gewijzigde ontwerprichtlijn inzake harmonisatie van de wetgevingen met betrekking tot de omzetbelasting, geen principiële wijzigingen meer zullen worden aangebracht. Het is nu duidelijk, dat de omzetbelasting bedoeld is als een algemene verbruiksbelasting. De Commissie spreekt zich uit voor de „toegevoegde waarde” welke zich uitstrekt tot en met de kleinhandelsfase. Bezwaren van praktische en politieke aard zullen zeker rijzen en de lid-staten behouden dan ook de vrijheid het gemeenschappelijke stelsel te beperken tot aan het eind van de groothandelsfase. In art. 4 van de richtlijn wordt gelukkig rekening gehouden met de uiteenlopende verhoudingen tussen de directe en indirecte belastingen in de diverse lid-staten. Juist hierop is van Nederlandse zijde veel nadruk gelegd.

Mededinging.

De voortdurend toenemende diversificatie op de Europese energiemarkt en de verscherpte concurrentie veroorzaakt door de invoer van olie en goedkope kolen,

hebben de Hoge Autoriteit met betrekking tot het Ruhrkolen-verkoopsyndicaat in een gecompliceerde positie gebracht. In 1956 werd, ex art. 65 E.G.K.S.-Verdrag, de bestaande organisatie in drie delen opgebroken. In 1960 kwam de H.A. hierop terug. Aan de drie werd toegestaan samen te gaan in twee verkooporganisaties. Deze concessie werd door Nederland bestreden. Het Hof sprak zich niettemin uit voor handhaving in de zaak 66/63 van 15 juli 1964. Hieraan is een kort artikel „Zum Kartellrecht des EGKS-Vertrags” gewijd in de *Betriebsberater* (20 oktober 1964, Heft 29, blz. 1191-1192). De beslissing komt, eveneens als de eerder genomen beslissing in de zaak 13/60 (mei 1962, Jur. VIII, blz. 177), neer op interpretatie van art. 65 lid 2c. In de eerste zaak schreef het Hof voor, dat het marktaandeel van de enkele verkooporganisatie zo groot was, dat er een macht bestond om prijzen vast te stellen, die zelfs de bewegingsvrijheid overtrof die in een oligopolistische markt getolereerd zou kunnen worden.

In de tweede zaak argumenteerde men van Nederlandse zijde, dat de twee verkooporganisaties, omdat zij van gelijke structuur en grootte waren, in de positie waren om een parallelle prijspolitiek te bedrijven. Zij moesten daardoor als een eenheid beschouwd worden. In antwoord hierop poneerde het Hof de stelling, dat zolang er geen stilzwijgende overeenkomst of overeenkomstige praktijk bestaat, eenheid en stabiliteit der prijzen van twee organisaties met overigens tegengestelde interessen, welke het gevolg zijn van publicatie van prijzen en hun overeenkomstige marktmacht, niet in strijd zijn met het Verdrag.

Bovendien, gegeven de substitutiemogelijkheden door de concurrerende olieproducten en de structurele veranderingen in de kolenmarkt, zal rationalisatie van de markt een belangrijke rol kunnen spelen zonder dat alle concurrentie op de kolenmarkt meteen ernstig wordt beperkt. De klacht, dat beide organisaties niet in overeenstemming waren met art. 65 lid 2c is ongegrond en wordt tegengesproken door analyses betreffende de marktmacht in relatie tot overeenkomstige organisaties.

De verordening no. 99/63, welke de procedure van de Commissie in kartelzaken regelt, heeft in maart 1964 voor het eerst toepassing gevonden. Over de ervaringen, die bij deze eerste, ietwat plechtig ingeluide, zitting met de nieuwe regels werden opgedaan, rapporteerden A. Baelens in *Les annales du marché commun* van juni 1964, blz. 11-16 en Pierre A. Franck in *Journal des Tribunaux*, jrg. 79, no. 4458 van 27 september 1964, blz. 17-520. De opgedane indrukken zijn zo verrassend gelijklopend, dat men zou kunnen menen met hetzelfde artikel te doen te hebben. Beide schrijvers geven een nauwkeurig beeld van de opzet, de voorbereiding, de organisatie en het verloop van de „audities” van betrokkenen door de Commissie. Zij zijn ook vrijwel eensluidend in hun conclusie, dat de nieuwe procedure uit procesueel oogpunt enige bezwaren heeft, omdat het geen „twistgeding” is en dus niet de regel geldt, dat elk der partijen alle gegevens moet kennen, waarop de rechter zijn oordeel baseert. Hier staat het „dossier” van de Commissie niet ter kennisneming van partijen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat het Hof van Justitie zich over de geoorlooftheid van deze administratieve werkwijze nog eens zal moeten uitspreken. Op dit punt heeft men in een der door de Commissie reeds

behandelde zaken reeds uitdrukkelijk laten aantekenen, dat men zich zijn recht om tegen deze „ongelijkheid van de procedure” bezwaar te maken, voorbehield.

Een uitvoerig overzicht van het kartelbeleid in de E.E.G. verscheen van de hand van *Materne* in *Chronique de Politique Etrangère*, no. 2, 1964, blz. 169-224: „A Propos du Règlement No. 17”. In het eerste hoofdstuk geeft schrijver een inleiding op het mededingingsbeleid door de voornaamste vragen aan te geven, die gerezen zijn bij de artikelen 85 en 86 van het Verdrag en de verschillende hierover bestaande meningen. Het tweede gedeelte van dit hoofdstuk is gewijd aan de plaats van communautaire verordeningen in het interne recht der lid-staten. Het tweede hoofdstuk bestaat uit een artikelsgewijs commentaar op Verordening 17. Een aantal van de hier gestelde vragen heeft inmiddels zijn actualiteit verloren. Zo geeft hij als zijn mening, dat de negatieve verklaring in de vorm van een advies en niet als een beschikking zal dienen te worden gegeven, ofschoon hierbij bezwaren met betrekking tot de rechtsbescherming kunnen rijzen. Wel is het wenselijk, dat in een procedureverordening de betrokken ondernemingen het recht krijgen getuigen door de Commissie te laten horen. Inmiddels is gebleken uit art. 3 (3) van Verordening 99/63/E.E.G., dat de Commissie zich hiertoe niet zonder meer verplicht acht. Onjuist achten wij de op blz. 204 gegeven opvatting als zou een (in verband met ontheffing ex 85 (3) E.E.G. onvoldoende) wijziging van een oud kartel, een nieuw kartel doen ontstaan, dat echter na aanmelding wel een „dekking voor het slechte verleden” ex art. 7 van Verordening 17 zou verkrijgen.

In juni 1964 verscheen een boekwerkje van 54 bladzijden: „Swedish Anti-Trust Law and Resale Price Maintenance” van *Ulf Bernitz* (Industrial Council for Social and Economic Studies, Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, Stockholm). Hierin worden de hoofdlijnen van de Zweedse mededingingswetgeving besproken. De „rule of reason” wordt extensief toegepast, waarbij de nadruk veeleer op de gevolgen valt dan op de doeleinden of het machts-element als zodanig. Aandacht wordt ook besteed aan de onderhandelingsprocedure tussen regering en bedrijfsleven. Voor een uitgebreider bespreking van I. E. Druker, wetenschappelijk medewerker van het Europa-Instituut te Leiden, verwijzen wij naar het november/december-nummer van S.E.W.

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

De Dr. WIARDI BECKMAN STICHTING
(wetenschappelijk bureau van de Partij
van de Arbeid) zoekt als

stafmedewerker

een jong academicus, bij voorkeur een
econoom.

Sollicitaties (vóór 1 mei 1965) te richten
aan de Directeur, Tesselschadestraat 31,
Amsterdam-West.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De maart/april-wisseling is voor de geldmarkt een zware ultimo geworden. De bankpapiercirculatie nam sedert het midden van de maand met f. 314 mln. toe, waarvan f. 273 mln. in de 29 maart eindigende zevendaagse periode. Hoewel van de zijde van de schatkist enige steun werd geboden — het tegoed van de Staat bij De Nederlandsche Bank liep met enige tientallen miljoenen terug — daalde het tegoed der banken tot onder het verplichte deposito van f. 67 mln. Dit werd mede veroorzaakt door de vermindering van de goud- en deviezenvoorraad van de Centrale Bank. Onder deze omstandigheden werd de markt bijzonder krap. Alleen door ruim f. 125 mln. krediet van De Nederlandsche Bank op te nemen, kon „evenwicht” worden bereikt. De callgeldrente steeg in de loop van de week en bereikte op 29 maart met 4 pCt. zijn maximum.

Inmiddels is de bankbiljettenstroom weer op zijn retour en werd verwacht dat de Staat op 1 april grote betalingen zou doen. Doch eerst wanneer de voorschotten bij de Centrale Bank opgenomen, weer zijn afgelost, kan er weer van een meer natuurlijk evenwicht worden gesproken.

Kapitaalmarkt.

Uit de vorige week gepubliceerde samenvatting van het Centraal Economisch Plan 1965 kan worden berekend, dat het Centraal Planbureau verwacht, dat in het lopende jaar het in 1964 ontstane besparingstekort vrijwel zal verdwijnen. Tegenover geraamde investeringen ten bedrage van f. 11,73 mrd. staan besparingen ter grootte van f. 11,69 mrd. Voor de beoordeling van de toekomstige ontwikkeling op de kapitaalmarkt is dit een belangrijk gegeven. Niet alleen besparingen en investeringen echter zijn bepalend voor de rente-ontwikkeling. De mate waarin het buitenland kapitaal aan de Nederlandse markt onttrekt of er aan toevoert is eveneens van belang. In 1964 is gebleken, dat het buitenland vrij scherp op de Nederlandse rentestijging heeft gereageerd. In de eerste helft van vorig jaar werd kapitaal uitgevoerd, in het tweede halfjaar nadat de rente was gestegen, vond kapitaalimport plaats. In het particuliere verkeer was het bedrag voor geheel 1964 f. 729 mln., waarvan in het 4e kwartaal f. 388 mln. De rentestijging, die gedurende januari/juli 1964 plaatsvond, begon onder invloed van de kapitaalimport en ook van de verbetering van de lopende rekening in de tweede helft weer te dalen.

Het is niet goed mogelijk te ramen hoe de kapitaalbeweging in 1965 zich zal ontwikkelen. Het meest waarschijnlijke lijkt mij per saldo een zekere kapitaalimport. Het ongeveer in evenwicht komen van besparingen en investeringen in het binnenland en deze kapitaalimport zou dan een druk op de rente betekenen.

In het eerste kwartaal scheen de ontwikkeling van de rente dit te bevestigen. Nadat in de laatste week van 1964 de rente van 5,36 pCt. tot 5,17 pCt. was gedaald, zette deze daling zich tot begin maart voort toen 5,03 pCt. werd bereikt. Daarna is er echter een lichte stijging opgetreden, waardoor het rendement op 1 april 5,18 pCt. bereikte. Een duidelijke tendentie is er derhalve (nog) niet.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	26 mrt. 1965	2 april 1965
Algemeen	405	410 — 388	395	388
Intern. concerns	568	583 — 543	552	543
Industrie	355	371 — 353	360	353
Scheepvaart	146	155 — 143	148	147
Banken en verzekering	236	243 — 227	234	227
Handel enz.	170	180 — 171	175	174

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 158,20	f. 151	f. 147,30
Philips G.B.	f. 152,20	f. 150,90	f. 148,20
Unilever	f. 141,80	f. 130,90	f. 130,50
A.K.U.	498½	513	505
Expl. Mij. Scheveningen	220	221½	222½
Hoogovens, n.r.c.	558	524	531
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	957	972	951
Amsterdam-Rotterdam Bank ..	f. 66,10	f. 67	f. 65,20
Nationale-Nederlanden, c.	784	745	740
Robeco	f. 230	f. 235	f. 223

New York.

Dow Jones Industrials	874	892	890
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	5,17	5,08	5,18
Aand.: internationalen a)	3,42		
lokale a)	3,26		
Disconto driemaands schatkist- papier	3 ⁷ / ₁₆	3 ³ / ₈	3½

a) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Economisch symposium

De Anglo-Dutch Trade Council organiseert op 19 mei a.s. in het Instituut voor de Tropen een economisch symposium, als onderdeel van de Britse Week in Amsterdam. De drie sprekers op dit symposium zijn:

Sir Norman Kipping, President-Directeur van de Federation of British Industries, over: „The relationship between British manufacturers and their importers”;

de heer Hugh Neill, lid van de Export Council for Europe en lid van het algemeen bestuur van de Anglo-Dutch Trade Council, over: „Follow-up activities of British Weeks”;

de heer Paul Reilly, directeur van de Council of Industrial Design, over: „Contemporary British Design”.

Ten einde een gedegen discussie te verzekeren, zullen de deelnemers aan het symposium de lezingen van de sprekers van tevoren krijgen toegezonden. Op het symposium zelf zullen de sprekers tien minuten krijgen om de voornaamste punten van hun betoog nog eens samen te vatten, waarna de discussie volgt.

Elk van de sprekers krijgt de assistentie van zijn eigen „brains trust”, bestaande uit een Engelsman en twee Nederlanders. De leiding van de discussie zal berusten bij de heer Theo Joekes, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de V.V.D.

Aan de bijwoning van dit symposium zijn geen kosten verbonden. Voor nadere inlichtingen wende men zich tot de Anglo-Dutch Trade Council, Raamweg 45, 's-Gravenhage 1, tel. (070) 18 46 68*.

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

Meer werk dan tijd?

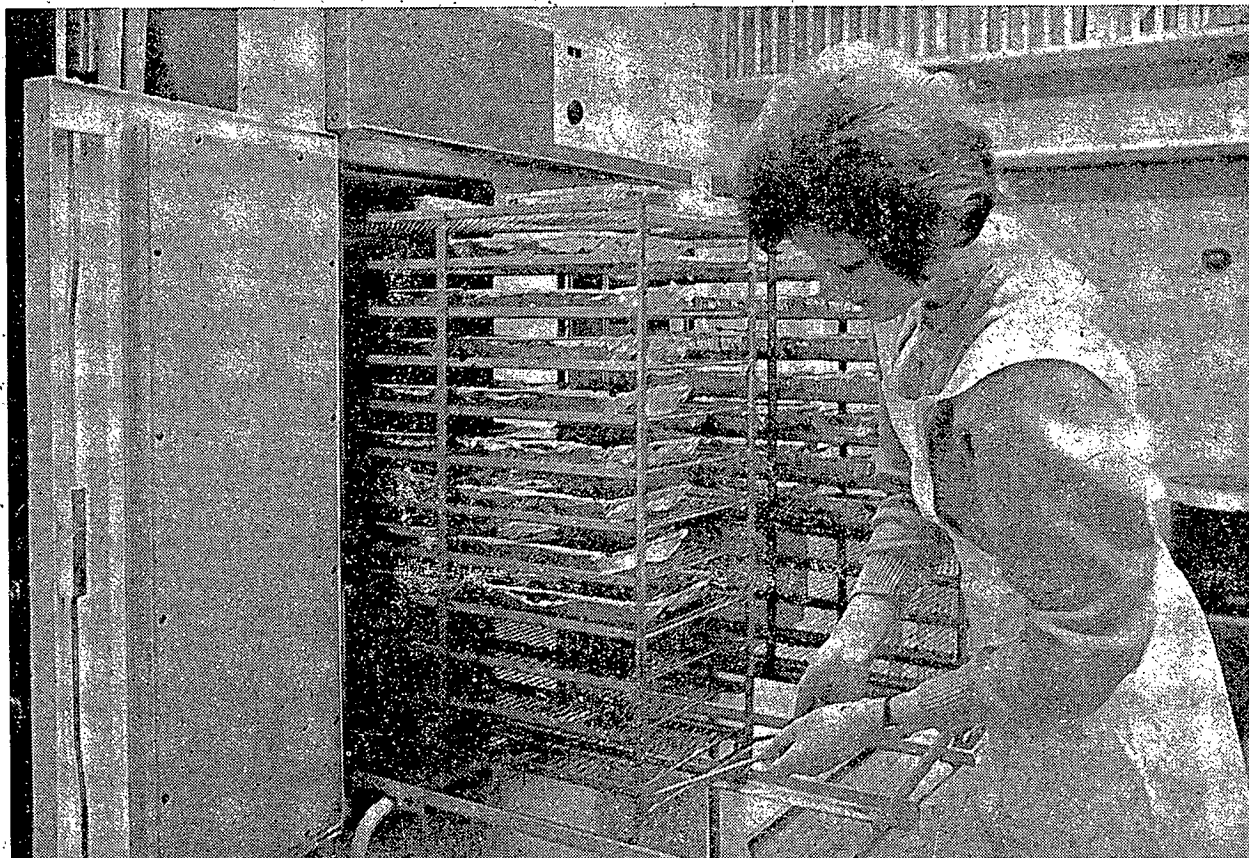
kom naar Kodak

want het Kodak Verifax of Readyprint kopieersysteem bespaart u vele arbeidsuren omdat het kantoorwerk sneller gaat. De kopieën komen klaar voor gebruik uit het Verifax of Readyprint Kopieerapparaat. Nalezen overbodig. U hebt altijd snel en ter plaatse de benodigde kopieën bij de hand. Alles wat getypt, geschreven, gedrukt of getekend is (in welke kleur ook) wordt haarscherp en duidelijk gekopieerd. Neem een Kodak Verifax als u van uw originelen steeds een aantal kopieën nodig hebt... of Readyprint voor één kopie per keer. Kom naar KODAK....

en kies uw kantoorkopieerapparaat **Verifax** **Readyprint**

In onze complete Verifax en Readyprint reeks vindt u juist dat apparaat, waarmee uw kopieerproblemen economisch worden opgelost. Bel of schrijf naar KODAK N.V., postbus 338, Den Haag, Telefoon (070) 61 41 21, zodat wij weten dat u komt... of vraag bezoek van één onzer deskundigen.

Kodak



Cantine Bruynzeel Fabrieken, Zaandam

Het grote succes in moderne bedrijfsvoering

Binnen twee jaar in meer dan 100 bedrijfs- cantines diepvries-maaltijden van Iglo!

Wat zijn Iglo diepvries maaltijden?
Even vernuftig als eenvoudig. Een warme maaltijd voor uw personeel met een minimum aan materiaal! Nu kan uw bedrijf volstaan met een diepvrieskast en een verwarmingsoven, waarin 36 of 72 maaltijden binnen een half uur gebruiksklaar worden gemaakt, op elk moment dat u wenst. En... keuze uit meer dan twintig gerechten of samenstellingen.

Wat kosten Iglo diepvriesmaaltijden?
Rekent u zelf even mee... Géén grote onrendabele investeringen, géén opslagruimte, geen tijdverlies, geen afwas van borden, niets meer schoon te maken, te schillen of te snijden, nauwelijks personeel... en toch elk uur van de dag complete maaltijden voorradig. Hoe u ook rekent, de uitkomst is altijd: voordelig.

Het Iglo warme maaltijden-systeem wordt onder meer gebruikt door:

N.V. Biscuitfabriek 'Patria', Amsterdam • Eversharp Nederland N.V., Amsterdam • Sociale Verzekeringsbank, Amsterdam • Gebr. Stork en Co. N.V., Amsterdam • Pakhuismeesteren N.V., Rotterdam • N.V. Rotterdams Nieuwsblad, Rotterdam • Staatsdrukkerij en Uitgeverijbedrijf, Den Haag • N.V. Amstel Brouwerij, Amsterdam • Kon. Maatschappij 'De Schelde', Vlissingen • Martin's Air Charter, Schiphol

IGLO DIEPVRIESMAALTIJDEN

Richt uw verzoek om inlichtingen aan Iglo N.V., de heer J. van der Zeijden, Nijenoord 1 A, Utrecht, tel. 030-35641.

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V.



heeft bij haar afdeling Buitenland aan de Hoofdbank te Amsterdam gelegenheid tot plaatsing van een jonge

ACADEMICUS (ec.drs. of mr. in de rechten)

met enkele jaren bankervaring, die voornamelijk zal worden belast met werkzaamheden ter assistentie van de leiding van genoemde afdeling.

Leeftijd ca. 30 jaar.

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven (voorzien van een recente pasfoto) kunnen onder opgave van leeftijd en uitvoerige gegevens omtrent opleiding, enz. worden gericht aan de Chef Personeelzaken van De Nederlandsche Bank N.V., Postbus 98, Amsterdam-C. Desgewenst kan vooraf een informatief gesprek plaatshebben. Een afspraak daartoe kan worden gemaakt via tel. 020-63133, toestel 338.



MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

In verband met uitbreiding van de werkzaamheden kunnen bij de afdeling Onderzoek en Planning geplaatst worden enige

WETENSCHAPPELIJKE MEDEWERKERS

vac. no. 5-0818/7188

De te benoemen funktionarissen zullen worden tewerk gesteld bij de onderafdeling Onderzoek en worden belast met onderzoekwerkzaamheden in het kader van de opstelling van scholenspreidingsplannen en van de meerjarige plannen op de arbeidsterreinen van het ministerie. Vereist: bij voorkeur doctorala examina in een der sociale wetenschappen; ervaring in of belangstelling voor onderzoekwerk van statistische aard.

EEN WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

vac. no. 5-0819/7188

De te benoemen funktionaris zal worden geplaatst bij de onderafdeling Kostenontwikkeling en worden belast met kostenanalyses in het kader van de meerjarige planning op de arbeidsterreinen van het ministerie. Vereist: bedrijfseconomische opleiding op academisch of daarmee vergelijkbaar niveau. Salaris voor beide functies: van f. 887,— tot f. 1.633,— bruto per maand, exclusief 5,3% huurcompensatie. A.O.W.-premie voor Rijksrekening. Schriftelijke sollicitaties onder het bij de gewenste functie vermelde vacatureno. (in de linkerbovenhoek van brief en env.) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend. Begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!



De RIJKSDIENST VOOR DE IJSELMEER-POLDERS vraagt voor haar Cultuurtechnische afdeling ter standplaats Kampen

EEN BEDRIJFSECONOOM

Vereist: academische vorming, belangstelling voor bedrijfseconometrie.

Taak: o.a. behandeling van alle vraagstukken welke zich bij de ontginning en exploitatie der gronden in de IJsselmeerpolder op bedrijfseconomisch en organisatorisch gebied voordoen.

Salaris: nader overeen te komen. Bereikbaar maximumsalaris f. 1.629,— per maand, exclusief 5,3% huurcompensatie en vakantietoelage. A.O.W.-premie voor Rijksrekening.

Voor woning kan worden gezorgd.

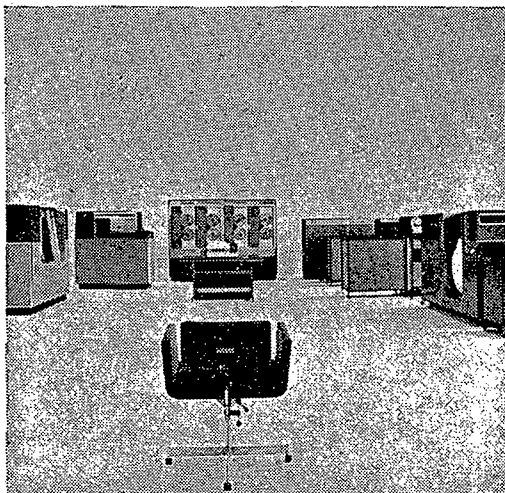
Schriftelijke sollicitaties onder no. 4-7956/7188 (in linkerbovenhoek van brief en env.) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage. Nadere inlichtingen kunnen telefonisch worden ingewonnen onder no. (05200) 1 09 22, toestel 33.

I.C.T SERIE 1900 ONTNEEMT HET RISICO-ELEMENT AAN DE COMPUTER-KEUZE

Welke ontwikkelingen de computer-techniek ook nog te zien zal geven in de toekomst, het zullen ontwikkelingen zijn van de I.C.T Serie 1900 van vandaag. Elke component van deze Serie past op elke component, op die van vandaag, maar ook op die van de toekomst. Hiermede is afgerekend met het risico der economische veroudering. Daarom is de I.C.T Serie 1900 een gezonde investering op lange termijn.

I.C.T (International Computers and Tabulators Limited) is op het terrein der informatie-verwerking de tweede in grootte in de vrije wereld.

I.C.T Nederland N.V. — onder directie van Ruys' Handelsvereniging N.V. — is de Nederlandse vestiging van dit wereldconcern.



I.C.T SERIE 1900

I.C.T NEDERLAND N.V. LANGE VOORHOUT 17 'S-GRAVENHAGE TELEFOON 070-184160.

Zeven verschillende processors: cyclustijd variërend van 1,1 tot 6 microseconde, kerngeheugen capaciteit van 4096 tot 262.144 woorden à 24 bits.

Een I.C.T 1004 data processor kan worden gekoppeld aan de I.C.T Serie 1900.

INPUT

document-lezer
leest en sorteert 1200 documenten/min.
kaartlezers
300 of 900 kaarten/min.
papierbandlezers
300 of 1000 tekens/sec.
schrijfmachine
toetsenbord voor display-unit.

OUTPUT

printers 300, 600 of 1350 regels/min.
kaartpompers 350 of 100 kaarten/min.
papierbandpompers
110 tekens/sec.
schrijfmachine
twee typen display-units
graph-plotter

GEHEUGEN

magneetbandsystemen
20,8, 41,7, 60 of 96 KC/sec.
trommelgeheugens 32.768, 131.072 of 524.288 woorden elk
schijfgeheugen specificeerbaar van 31 tot 126 miljoen tekens
verwisselbaar schijfgeheugen 4.092.000 tekens per set
magnetisch kaartgeheugen maximum capaciteit 5,4 miljard tekens.

Aansluitmogelijkheden

voor data transmissie via telex en telefoon. Koppelmogelijkheid van meerdere processors onderling.



DIT ↑ GEWELD WORDT HIER ↑ VERGOED

Verstandig is de man die de natuur niet onderschat. Hij luistert naar de Bilt en dekt zich tegen storm bij CENTRAAL BEHEER. Want CENTRAAL BEHEER is samen met de bij haar aangesloten ondernemersorganisaties een krachtige verzekeringscombinatie. CENTRAAL BEHEER is een instelling voor het bedrijfsleven en opgewassen tegen het geweld van de elementen.

MOLEST-RISICO

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

WET-RISICO

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen, collectieve invaliditeitsverzekering.

BRAND-RISICO

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

VERVOER-RISICO

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN-RISICO

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

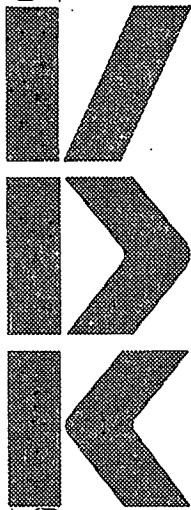
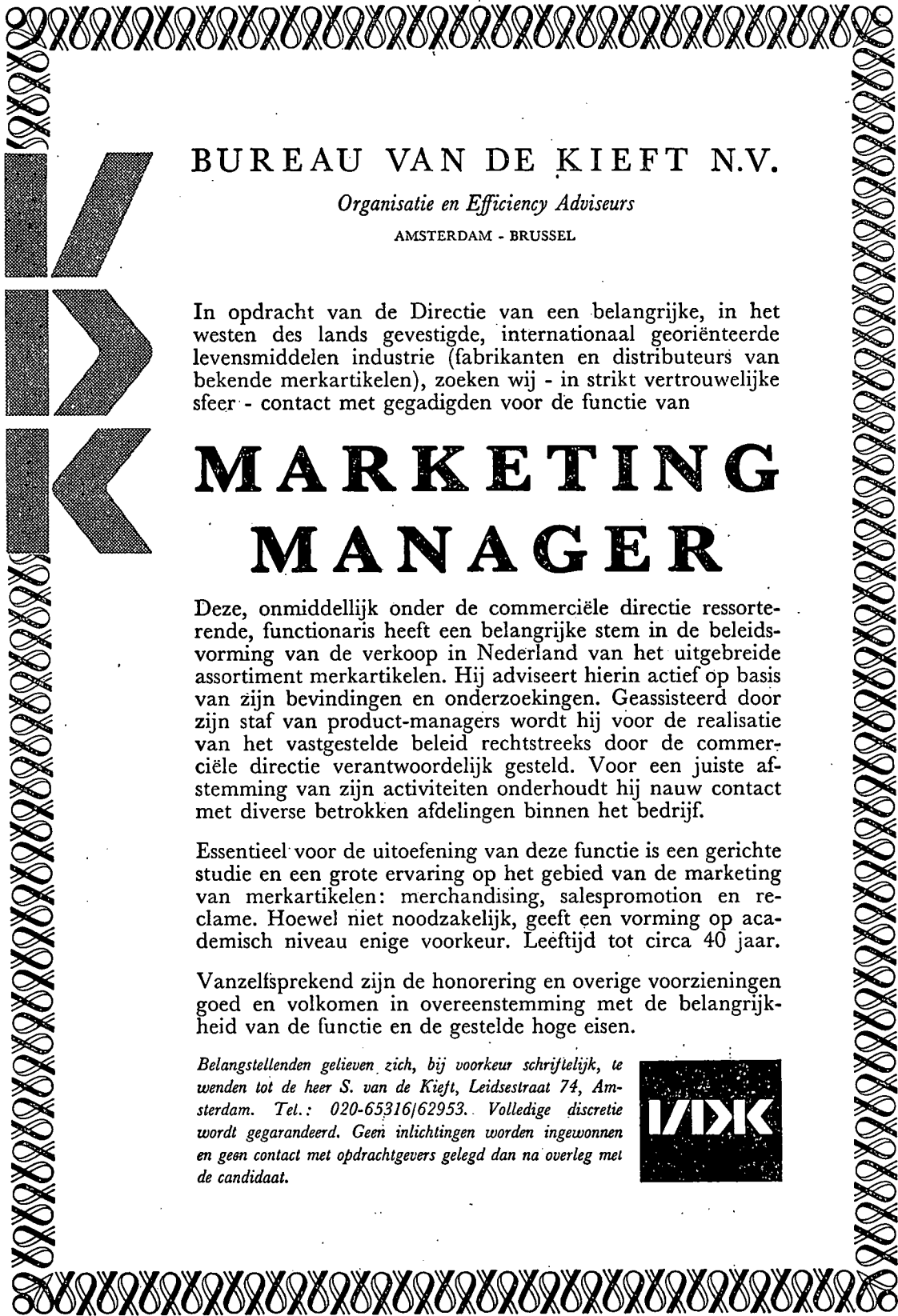
VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE - C.E.A.

loon-, voorraad-, debiteuren-administratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.



CENTRAAL BEHEER

BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1 AMSTERDAM-W. TEL. 134971-POSTBUS 8400



BUREAU VAN DE KIEFT N.V.

Organisatie en Efficiency Adviseurs

AMSTERDAM - BRUSSEL

In opdracht van de Directie van een belangrijke, in het westen des lands gevestigde, internationaal georiënteerde levensmiddelen industrie (fabrikanten en distributeurs van bekende merkartikelen), zoeken wij - in strikt vertrouwelijke sfeer - contact met gegadigden voor de functie van

MARKETING MANAGER

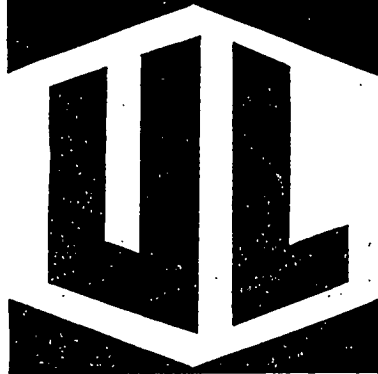
Deze, onmiddellijk onder de commerciële directie ressorterende, functionaris heeft een belangrijke stem in de beleidsvorming van de verkoop in Nederland van het uitgebreide assortiment merkartikelen. Hij adviseert hierin actief op basis van zijn bevindingen en onderzoeken. Geassisteerd door zijn staf van product-managers wordt hij voor de realisatie van het vastgestelde beleid rechtstreeks door de commerciële directie verantwoordelijk gesteld. Voor een juiste afstemming van zijn activiteiten onderhoudt hij nauw contact met diverse betrokken afdelingen binnen het bedrijf.

Essentieel voor de uitoefening van deze functie is een gerichte studie en een grote ervaring op het gebied van de marketing van merkartikelen: merchandising, salespromotion en reclame. Hoewel niet noodzakelijk, geeft een vorming op academisch niveau enige voorkeur. Leeftijd tot circa 40 jaar.

Vanzelfsprekend zijn de honorering en overige voorzieningen goed en volkomen in overeenstemming met de belangrijke van de functie en de gestelde hoge eisen.

Belangstellenden gelieven zich, bij voorkeur schriftelijk, te wenden tot de heer S. van de Kieft, Leidsestraat 74, Amsterdam. Tel.: 020-65316/62953. Volledige discretie wordt gegarandeerd. Geen inlichtingen worden ingewonnen en geen contact met opdrachtgevers gelegd dan na overleg met de candidaat.





Bij Unilever n.v. betekent management- training thans:

■ het zich door eigen activiteit, in een periode van zes maanden inzicht verwerven in drie belangrijke facetten van de onderneming n.l. PRODUKTIE, MARKETING, ADMINISTRATIE en hun onderling verband.

■ het vervolgens in toenemende mate eigen bijdragen leveren en verantwoordelijkheid dragen tijdens de na deze zes maanden volgende gevarieerde werkzaamheden. In deze tweede periode wordt de kennis verdiept en verbreed in enkele cursussen.

Unilever is tot deze nieuwe opzet gekomen op basis van een veeljarige ervaring en is overtuigd hiermede een vorm van opleiding te hebben gecreëerd die aansluit bij de dynamiek van het bedrijf.

juristen en economen

met commerciële belangstelling en bedrijfseconomen (a.s. accountants) willen wij gaarne - alvorens zij eventueel tot solliciteren besluiten - in een gesprek nader inlichten over de nieuwe opzet van het traineeship.

Aanvragen voor een informatief onderhoud kunnen gericht worden aan: UNILEVER N.V., Afd. Personeelsvoorziening, Postbus 760, Rotterdam.